

Nr 180.

Ankom till riksdagens kansli den 4 juni 1946 kl. 1 em.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsbidrag för anordnande av skolmåltider jämte i ämnet väckta motioner.

(2:a avd.)

I propositionen nr 1 har Kungl. Maj:t under åttonde huvudtiteln (punkten 184 av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 4 januari 1946) föreslagit riksdagen att i avbidan på särskild proposition i ämnet för budgetåret 1946/47 till Folkskolor m. m.: Bidrag till anordnande av skolbarnsbespisning beräkna ett reservationsanslag av 4 000 000 kronor.

I propositionen nr 174 har Kungl. Maj:t sedermera, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 8 mars 1946, föreslagit riksdagen att

1. medgiva, att till kostnaderna för anordnande av skolmåltider och anskaffande av inventarier för samma ändamål må utgå statsbidrag i huvudsaklig överensstämmelse med vad chefen för ecklesiastikdepartementet i sistnämnda statsrådsprotokoll förordat;

2. till Bidrag till anordnande av skolmåltider för budgetåret 1946/47 anvisa ett förslagsanslag av 3 500 000 kronor;

3. till Bidrag till anskaffande av inventarier för skolmåltider för budgetåret 1946/47 anvisa ett förslagsanslag av 200 000 kronor;

4. till Kurser för utbildande av personal för skolmåltider för budgetåret 1946/47 anvisa ett reservationsanslag av 51 000 kronor;

5. medgiva, att den anslagspost till avlöningar åt övrig icke-ordinarie personal, som må komma att uppföras i skolöverstyrelsens avlöningsstat för budgetåret 1946/47, må för av departementschefen angivna ändamål överstridas med högst 20 000 kronor.

I samband härmed har utskottet till behandling förehått

dels en inom andra kammaren av herr *Skoglund* i Doverstorp m. fl. väckt motion (II: 447), i vilken hemställts, att riksdagen vid behandlingen av propositionen nr 174 måtte besluta

1:o) att nu icke bifalla det av departementschefen framlagda förslaget om genomförande under en femårsperiod av för alla barn öppna avgiftsfria skolfrukostar i folkskolorna;

2:o) att 1942 års kungörelse angående statsbidrag till skolbarnsbespisning i folkskolorna skall i fortsättningen tillämpas, dock med den ändringen att kommuner, som vilja anordna skolbarnsbespisning, må oavsett skatetryckets höjd eller om arbetslöshet råder bli berättigade till statsbidrag för av kommunen lämnade avgiftsfria måltider enligt de grunder som finnas angivna å sid. 100—101 i propositionen nr 174;

3:o) att godkänna den av departementschefen föreslagna försöksverksamheten med bespisning i högre skolor; samt

4:o) att i övrigt bevilja de i propositionen för budgetåret 1946/47 begärda anslagen å tillhoppa 3 771 000 kronor;

dels ock en inom andra kammaren av herrar *Pettersson* i Dahl och *Nilson* i Spånstad väckt motion (II: 443), vari hemställts, att riksdagen vid behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition nr 174 måtte taga hänsyn till de i motionen framförda synpunkterna.

Kap. I. Inledning.

Nu föreliggande proposition grundar sig på ett av 1941 års *befolkningsutredning* den 16 november 1945 framlagt förslag (stat. off. utr. 1945: 47).

Befolkningsutredningens förslag baserar sig i sin tur på de undersökningar, som inom befolkningsutredningen utförts av en särskild s. k. *socialpedagogisk delegation*, vilken tillsattes i november 1943. Till ledamöter av denna delegation kallades ledamoten av riksdagens första kammare, folkskolläraren Lars V. Lindén, ordförande, filosofie magistern, fru Carin Boalt och skolöverläkaren, docenten C. W. Herlitz. Delegationen fann, att de olika med skolmåltiderna sammanhängande problemen borde bli föremål för en omfattande statistisk undersökning inom landets alla skoldistrikt, och efter givet bemyndigande av Kungl. Maj:t verkställdes våren 1944 en sådan. Sedan denna undersökning färdigställdes i juni samma år, tillkallades som ledamöter av den socialpedagogiska delegationen ytterligare följande personer: ledamoten av riksdagens första kammare, lektorn Erik Arrhén, f. folkskolinspektören F. E. Bäckström, ledamoten av riksdagens andra kammare, överläraren Hildur Nygren, ledamoten av riksdagens första kammare, agronomen Ivar Persson samt ledamoten av riksdagens andra kammare, sekreteraren Adolf V. Wallentheim.

Betänkandets förslag äro i huvudsak följande.

Skolmåltiderna byggas ut så att de stå till hemmens och barnens förfogande i önskad utsträckning. De öppnas för alla, som önska deltaga i dem, samt bliva avgiftsfria. Under en övergångstid av förslagsvis 5 år böra skolmåltider-

na företrädesvis reserveras för vissa särskilt behövande elever. En försöksverksamhet med statsunderstödda skolmältider införes i de högre skolorna. Ett nytt statsbidragssystem för skolmältiderna med ett statligt normalbidrag på 80 procent, graderat efter kommunens skatteunderlag, föreslås. Även till lokaler och inventarier bör statsbidrag utgå. Skärpta bestämmelser för personalen samt skolmältidernas sammansättning och anordnande föreslås.

Till betänkandet ha *särskilda yttranden* fogats av ledamoten skolöverläkaren Herlitz, som framhåller, att den svenska skolungdomens hälsotillstånd torde vara så gott, att införandet av avgiftsfria skolmältider för alla, som önskade sådana, för närvarande endast syntes svagt motiverat ur folkhälsans synpunkt; avgifter borde därför även i fortsättningen upptagas av de målsmän, som befundes utan svårighet kunna erlagga sådana, samt av ledamoten Arrhén, som ansett det böra anstå med ett slutligt ståndpunktstagande till principen avgiftsfria och för alla tillgängliga skolmältider till dess man fått möjlighet tillgodogöra sig erfarenheterna under utbyggnadsperioden.

Kap. II. Behovet av utvidgad skolbarnsbespisning.

Gällande bestämmelser.

Gällande bestämmelser angående statsbidrag till anordnande av skolbarnsbespisning meddelas i kungörelsen av den 8 maj 1942 (nr 262).

Villkoren för erhållande av statsbidrag äro numera, »*dels* att inom distriktet behov av sådan bespisning föreligger med hänsyn till antalet barn från hem med svag ekonomisk ställning, antalet barn med lång skolväg, rådande arbetslöshet eller annan därmed jämförlig omständighet, *dels ock* att distriktet med hänsyn till det kommunala skattetrycket är i behov av statsbidrag till bestridande av nämnda kostnader eller eljest på grund av särskilda omständigheter finnes böra erhålla sådant bidrag».

I undantagsfall kan statsbidrag utgå även för barn i förskolåldern, som deltaga i skolbarnsbespisningen, där så med hänsyn till särskilda svårigheter beträffande livsmedelsförsörjningen anses påkallat.

Enligt gällande bestämmelser bör bespisningen i första hand stå öppen för

- a) barn med lång skolväg,
- b) klena eller sjuka barn,
- c) barn från hem med svag ekonomisk ställning samt
- d) barn, vilka eljest icke kunna under frukostrasten erhålla en ur näringsynpunkt fullgod måltid i sina hem.

Avgift för skolmältid — vilken ej får överstiga skoldistriktets självkostnader — får upptagas, då barnets målsman befinnes utan svårighet kunna erlagga avgiften. Det ankommer på skoldistriktet att bestämma, huruvida avgift skall upptagas samt om bespisningen skall stå öppen för alla barn.

Statsbidragets storlek för varje särskilt skoldistrikt bestämmes av vederbörande länsstyrelse, sedan Kungl. Maj:t fastställt det belopp, som skall ställas till länsstyrelsens förfogande till statsbidrag för skolbarnsbespisning inom länet. Statsbidraget kan i regel utgå med högst 50 procent av skoldistriktets

kostnader för bespisningen. I vissa fall kan bidrag utgå med högre belopp, dock högst 80 procent av kostnaderna.

Skolmåltidernas nuvarande omfattning.

Av befolkningsutredningen verkställda statistiska undersökningar (omfattande 2 439 skoldistrikt med höstterminen 1943 9 483 folk- och småskolor och 523 418 skolbarn) utvisa, att 332 skoldistrikt anordnat skolbarnsbespisning i någon form under läsåret 1942/43. Detta motsvarar 14 procent av samtliga. Under höstterminen 1943 var antalet distrikt med bespisning mindre eller 270, d. v. s. nära 11 procent. Denna skillnad i förekomsten av bespisning mellan läsåret 1942/43 och höstterminen 1943 sammanhänger till en del med det förhållandet, att ett antal distrikt funnit det motiverat att anordna bespisning endast under vårterminerna.

Under höstterminen 1943 ha nära 81 000 barn eller 15 procent av samtliga folk- och småskolebarn deltagit i skolbarnsbespisningen. Det övervägande flertalet av dessa barn eller icke fullt 65 000 ha erhållit gratis bespisning, medan de återstående 16 000 barnen erhållit skolmåltider mot hel eller nedsatt avgift, allt efter för olika distrikt gällande grunder för avgifternas uttagande.

Förekomsten av bespisning i de högre skolorna är relativt obetydlig och enligt vad som framgår av en av befolkningsutredningen 1944 verkställd enquête bland de högre allmänna läroverken och realskolorna, kommunala mellanskolorna, kommunala flickskolorna, praktiska mellanskolorna, tekniska läroverken, handelsläroverken samt de kommunala anstalterna för yrkesundervisning är det blott ett fåtal av eleverna, som genom skolans försorg i en eller annan form erhållit skolmåltid.

Befolkningsutredningen.

Befolkningsutredningen har redogjort för resultatet av vissa förfrågningar hos skoldistrikt, folkskolinspektörer och högre skolor rörande behovet av en utbyggnad av skolbarnsbespisningen. Enquêtet materialet ger enligt befolkningsutredningens mening otvetydigt vid handen, att det beträffande såväl folkskolan som de högre skolorna finnes en stark opinion för behovet av skolmåltider. Materialet synes enligt utredningens uppfattning tydligt visa, att de hittillsvarande statliga åtgärderna på detta område icke varit tillräckliga samt att skolmåltiderna måste byggas ut så att de omfatta *alla* skolformer och stå till barnens och hemmens förfogande i väsentligt ökad utsträckning. Utredningen understryker ytterligare det starka behovet av skolmåltider genom att ingående belysa deras betydelse ur skilda synpunkter.

Speciell uppmärksamhet ägnar befolkningsutredningen härvid *skolmåltidernas betydelse i och för förbättring av skolbarnens kost*. Utredningen refererar utförligt de olika undersökningar, som utförts i vårt land angående näringsstandard och kosthåll. Sammanfattningsvis anser utredningen, att

dessa undersökningar synas ge vid handen, att vissa icke oväsentliga brister i kosten förekomma ganska allmänt. Härom anför utredningen följande.

Skolbarnens kost och kostvanor lämna ännu mycket övrigt att önska. Deras morgonmål kan i de flesta fall icke betecknas som väl sammansatt. Härtill kommer, att en mycket stor del, sannolikt omkring $\frac{1}{3}$ av all skolungdom i riket, får dagens första mål lagad mat först efter skolarbetsdagens slut på eftermiddagen. I många fall torde detta mål också bestå av förut tillagad men uppvärmd mat. Av utredningens undersökningar och av de yttranden, som inkommit från de lokala skolmyndigheterna och inspektörerna, framgår tydligt, att det stora flertalet barn på den svenska landsbygden på grund av de långa skolvägarna äro hänvisade till att äta medförd kost.

Men även i städerna — främst i de högre skolorna — finnas stora kategorier skolbarn, som på grund av skolvägarnas längd bli tvungna att i skolan förtära medförd matsäck som ersättning för ett ordentligt mål mat. Enligt en undersökning av skolöverstyrelsen voro under läsåret 1937/38 av samtliga elever i de högre skolorna 26 procent på grund av skolvägens längd hindrade att intaga dagens andra mål i hemmet. Vid befolkningsutredningens undersökning vårterminen 1944 av behovet av skolmåltider i de högre skolorna framgick, att 20,6 procent av eleverna i de högre allmänna läroverken, 28,9 procent av eleverna i realskolorna, 29,1 procent av eleverna i kommunala mellanskolorna samt 17 procent av de kommunala flickskolornas elever voro bosatta utom kommunen och resande.

Det är enligt befolkningsutredningens mening icke försvarbart, att landsbygdens skolbarn och städernas resande skolbarn på grund av de långa skolvägarna skola behöva avstå från ett ordentligt mål mat under skolarbetsdagen. Icke heller ur skolans synpunkt kan detta anses tillfredsställande. Utredningen anser det uppenbart, att näringshygieniska skäl starkt tala för att de långväga, nu matsäcksätande skolbarnen genom skolans försorg varje dag tillförsäkras en ordentlig, fullvärdig måltid bestående av varm, lagad mat.

En skolmåltid är emellertid ur näringshygienisk synpunkt icke behövlig endast för barn med långa skolvägar. För de klena eller sjuka barnen är en ur näringssynpunkt fullvärdig måltid av särskild vikt. Även för många andra kategorier av barn skulle möjligheten att erhålla en måltid i skolan vara av stort värde. I praktiken har det visat sig omöjligt med gemensamma måltidstimmar för barn i olika skolor och klasser samt för småbarn och skolbarn. Svårigheterna att ge barnen ett tillfredsställande frukostmål bli därför ofta mycket stora alldeles oavsett skolvägens längd, familjens ekonomiska och sociala ställning etc., även om sådana faktorer självfallet inverka. För familjer med barn i olika åldrar och i olika skolor äro de nu nämnda svårigheterna särskilt kännbara. I dessa för hemmen så ogynnsamma förhållanden ser befolkningsutredningen ett mycket starkt skäl för anordnandet av skolmåltider; vilka sålunda måste få stor betydelse icke blott för skolbarnen utan indirekt även för småbarnen särskilt i de barnrika familjerna.

Det är vidare ett faktum, att den övervägande delen av svenska folket ännu lever under blygsamma, ofta pressande ekonomiska förhållanden, som icke tillåta någon större valfrihet beträffande vare sig livsmedel eller andra konsumtionsvaror. Det är också i första hand familjerna med barn, som bli tvungna att — just därför att de skaffat sig barn — pressa sin standard. Detta tar sig bland annat uttryck i en kost, som oftast icke uppfyller moderna näringsfysiologiska krav i fråga om sammansättning och halt av skyddsfo-

ämnen. Utförda näringsundersökningar i vårt land ha också givit belägg för detta.

Man kan knappast vänta, att dessa brister i familjernas kosthåll skola kunna avhjälpas enbart genom upplysning etc. Även om en allmän utbildning av kvinnorna i husligt arbete kommer till stånd, på sätt befolkningsutredningen föreslagit (stat. off. utr. 1945: 4), är det icke sagt, att familjernas kosthåll på ett avgörande sätt förbättras. I många svenska hem komma de ekonomiska resurserna säkerligen ännu för lång tid framåt att vara så begränsade, att en höjning av näringsstandarden icke i mera påtagbar grad är möjlig. I ett sådant läge bör en riklig och riktigt sammansatt skolmåltid innebära ett betydelsefullt stöd åt familjerna och ett viktigt steg för att höja barnens näringsstandard.

Det är sålunda tydligt, att det näringshygieniska behovet av skolmåltider i vårt land icke är lokaliserat enbart till landsbygdens skolbarn med långa skolvägar, de resande skolbarnen i städer och samhällen samt de klena och sjuka barnen. Bland stora delar av landets barnfamiljer såväl i stad som på land är näringsstandarden ännu icke sådan, att den garanterar barnen en riktigt sammansatt kost. En avgörande ändring till det bättre härvidlag torde icke vara att förvänta, med mindre samhället aktivt ingriper och med skolmåltider *kompletterar* hemmens kost. Skolmåltiderna måste därför i framtiden få en betydligt djupare och vidare syftning än hittills och målmedvetet inordnas i samhällets aktiva familje- och skolpolitik, vars mål är en standardhöjning för barnfamiljerna och det uppväxande släktet.

Vid sidan av det näringshygieniska behovet att genom skolmåltider söka ge den svenska skolungdomen bättre kosthåll och kostvanor understryker befolkningsutredningen den betydelse anordnandet av skolmåltider har för hemmen och för att underlätta *husmödrarnas arbetsbörda*. Utredningen framhåller vidare att befolkningsutvecklingen kommer att leda till, att kvinnorna i ökad utsträckning måste tagas i anspråk för arbetsmarknadens behov.

Befolkningsutredningen understryker, att *erfarenheterna av skolmåltiderna* hittills äro gynnsamma, trots att utspisningen stundom skett under mycket provisoriska och otillfredsställande lokalförhållanden och med bristfällig utrustning. Något siffermaterial, som kan belysa skolmåltidernas direkta inverkan på barnens allmänna kondition, deras fysiska och psykiska tillstånd, föreligger icke och torde enligt utredningens uppfattning knappast gå att erhålla. Utredningen hänvisar härvidlag endast till de personer och myndigheter, som stått i kontakt med de hittillsvarande skolmåltiderna och som överlag betyga, att införandet av skolmåltider haft ett mycket gynnsamt inflytande på barnens allmänna kondition och skolarbete.

Enligt utredningens uppfattning är det tydligt, att skolmåltiderna hittills fyllt ett mycket stort behov men att det ur skilda synpunkter finns behov av en ytterligare utbyggnad av skolmåltidsverksamheten. Självfallet måste denna utbyggnad också taga sikte på en kvalitativ förbättring av skolmåltidernas sammansättning och anordnande. Utredningen hävdar, att det redan nu finnes ett starkt intresse för denna verksamhet i många av landets kommu-

ner, varom enbart de belopp, som begäras i statsbidrag, vittna, och att det är troligt, att intresset på kommunalt håll skulle ytterligare ökas i den händelse staten ställde högre anslag till förfogande samt medgav högre statsbidragsprocent.

Enligt befolkningsutredningens uppfattning bör en sådan utbyggnad icke endast innefatta de skolformer, som hittills haft rätt att åtnjuta statsbidrag härvidlag, alltså de skolor, för vilka skolplikt föreligger, utan även högre skolformer.

Med högre skolor avser befolkningsutredningen allmänt läroverk, kommunalt gymnasium, kommunal mellanskola, kommunal flickskola, praktisk mellanskola, högre folkskola, tekniskt läroverk, konstfackskolan med undantag av konstindustriella aftonskolan och teckningslärarinstitutet, bergsskolan i Filipstad, textilinstitutet i Borås med undantag av kursen för textil- och konfektionsingenjörer, Lennings textiltkniska institut i Norrköping, grafiska institutet, statsunderstött handelsgymnasium samt sådan enskild under skolöverstyrelsens eller överstyrelsens för yrkesutbildning inseed ställd läroanstalt, vars bildningsmål är jämförligt med ovannämnda läroanstalters. Kungl. Maj:t bör dock kunna efter särskilt beslut medgiva statsbidrag till skolmåltider även vid andra läro- och undervisningsanstalter.

Remissyttrandet.

Befolkningsutredningens uppfattning, att det ur skilda synpunkter finnes ett starkt behov av en ytterligare utbyggnad av och ett kraftigare samhällsstöd åt skolbarnsbespisningen, har vitsordats av den övervägande delen av de hörda myndigheterna och organisationerna.

Med befolkningsutredningens instämman i fråga om behovet av ett utbyggande av skolbarnsbespisningen sålunda *skolöverstyrelsen, socialstyrelsen, medicinalstyrelsen, statens institut för folkhälsan, 1940 års skolutredning, svenska läkarsällskapet, svenska provinsialläkarföreningen m. fl.*

Beträffande behovet ur rent *näringsfysiologisk* synpunkt av en omfattande utbyggnad av skolmåltidsverksamheten, på sätt befolkningsutredningen föreslagit, har emellertid från läkarhåll även uttalats, att behovet ur denna synpunkt överdrivits. Vissa *provinsialläkare, svenska barnläkarförbundet, Sveriges läkarförbund m. fl.* hävda en dylik uppfattning.

Departementschefen.

Departementschefen har för egen del anfört följande.

Skolbarnsbespisningen har ursprungligen tillkommit genom åtgärder från enskilda sammanslutningars sida i syfte att avhjälpa de svåraste näringsbristerna för de ekonomiskt sämst ställda folkskolebarnen. Sedermera har på grund av stegringen av det allmänna välståndet samt ökad upplysning förhållandena i nämnda hänseende avsevärt förbättrats. Alltjämt står dock kvar, att skolbarnsbespisning även med hänsyn till skolbarnens näringsförhållanden icke blott behöver bibehållas utan avsevärt utbyggas. Till detta behov inverkar icke minst, att en väsentlig del av skolornas elever i av-

saknad av skolmåltid får sitt första mål lagad mat först långt fram på eftermiddagen eller kvällen.

Enligt min mening är en utbyggnad av skolbarnsbespisningen dock i ännu högre grad motiverad av andra skäl. Härvid tänker jag främst på att skolan numera tager hand om sina elever på ett mera allsidigt sätt än tidigare. Skolans uppgift anses icke längre vara att enbart meddela kunskaper. Den skall söka utveckla eleverna allsidigt såväl andligt som kroppsligt. Den fysiska omvårdnaden har under senare tid bland annat tagit sig uttryck i införande av särskilda friluftsdagar. Enligt min mening böra skolmåltiderna på ett naturligt sätt ansluta sig till skolans övriga socialpedagogiska åtgärder.

I detta sammanhang vill jag erinra om att det också föreligger ett otvetydigt samband mellan barnens hälsotillstånd och deras förmåga att inhämta kunskaper. Även ur rent pedagogiska synpunkter ha därför strävandena att stärka barnens fysik sin givna betydelse. Särskilt bör uppmärksammas den av statens institut för folkhälsan hävdade uppfattningen, att skolmåltiderna måste anses ha en *konstruktiv* betydelse för barnens hälsa.

Under det senaste decenniet har problemet om gemensamma måltidstimmar ofta varit under debatt. Ännu ha icke några effektiva åtgärder i syfte att minska husmödrarnas dubbelarbete kommit till stånd. Det synes också tvivelaktigt, huruvida det är möjligt att i nämnda hänseende komma fram till en väsentligt bättre ordning. En allmän skolbarnsbespisning skulle för skolans del lösa detta problem. Skolbarnen komme icke längre att orsaka husmödrarna arbete och besvär med tillagande av ett särskilt frukostmål. Detta skulle icke blott få stor betydelse för redan hårt arbetstyngda husmödrar, vare sig de ha förvärvsarbete utom hemmet eller på grund av stor familj och andra förhållanden ha en tyngande arbetsbörd i hemmet; det skulle därtill giva många husmödrar möjlighet att delta i förvärvsarbete under några timmar av dagen. Med den brist på kvinnlig arbetskraft, som nu finnes och som sannolikt kommer att ytterligare öka, bör betydelsen härav icke underskattas.

Icke minst är en av samhället finansierad barnbespisning av stor betydelse för strävandena att utjämna kostnaderna för barnens vård och fostran. En kostnadsfri skolmåltid är för det allmänna ett relativt billigt sätt att understödja barnfamiljerna, men betyder dock för dessa en effektiv hjälp.

Jag finner alltså i likhet med befolkningsutredningen och praktiskt taget samtliga hörda myndigheter och sammanslutningar, att en väsentlig utbyggnad av den nuvarande skolbarnsbespisningen i folkskolan är påkallad. En sådan utbyggnad torde icke kunna ske utan ett avsevärt ökat stöd från statens sida.

Befolkningsutredningens förslag om en utsträckning av de statsbidragsberättigande skolmåltiderna även till de s. k. högre skolorna finner jag välbetänkt och ansluter mig i princip till detsamma. I likhet med bland andra socialstyrelsen och landsorganisationen anser jag, att även yrkesskolor med heldagsundervisning böra tillerkännas statsbidrag för anordnande av skolmåltider. Jag återkommer i det följande till dessa frågor.

Utskottet.

Såsom departementschefen erinrat har skolbarnsbespisningen ursprungligen tillkommit genom åtgärder från enskilda sammanslutningars sida i syfte att avhjälpa de svåraste näringsbristerna för de ekonomiskt sämst ställda folkskolebarnen. Sedermera har på grund av stegringen av det all-

männa välståndet samt ökad upplysning förhållandena i nämnda hänseende i stor utsträckning förbättrats. Men alltjämt kvarstode dock — framhåller departementschefen — att skolbarnsbespisningen med hänsyn till skolbarnens näringsförhållanden icke blott behövde bibehållas utan avsevärt utbyggas. För detta talade icke minst, att en stor del av skolornas elever i avsaknad av skolmåltid finge sitt första mål lagad mat först långt fram på eftermiddagen eller kvällen.

Utskottet är ense med departementschefen därom, att skolbarnsbespisningen bör på ett naturligt sätt ansluta sig till skolans övriga socialpedagogiska åtgärder, och har i likhet med departementschefen funnit en väsentlig utbyggnad av den nuvarande skolbarnsbespisningen i folkskolan påkallad. Utskottet delar jämväl departementschefens uppfattning, att de statsbidragsberättigande skolmåltiderna böra utsträckas att omfatta även de s. k. högre skolorna ävensom yrkesskolor med heldagsundervisning.

Kap. III. Principfrågor kring skolmåltiderna.

1. Öppna för alla eller endast för vissa?

Befolkningsutredningen.

Befolkningsutredningen redovisar de olika uppfattningar, som i regel brukas föras fram angående omfattningen av skolmåltidsverksamheten. Utredningen erinrar sålunda, att stundom den åsikten framskymtar, att behovet av skolmåltider är så stort och viktigt, att problemet lämpligast bör lösas på så sätt, att skolmåltiderna göras *obligatoriska* för alla barn. Gentemot denna uppfattning står enligt utredningens mening en annan, enligt vilken skolbarnsbespisningen visserligen är en i och för sig viktig social angelägenhet men dock endast är att betrakta som en nödfallsutväg. Endast de barn, som av klart påvisbara medicinska, ekonomiska eller sociala skäl äro *i uppenbart behov* av bespisning, böra enligt denna uppfattning få deltaga, och samhällets strävan bör därför vara att *så få* barn som möjligt deltaga i skolmåltiderna.

Befolkningsutredningen kritiserar tanken på obligatoriska skolmåltider för barnen. Då det för många familjer ter sig naturligt, att barnen äta hemma under frukostrasten, kan det icke vara lämpligt att söka tvinga barnen att använda sig av en förmån, som de kanske icke önska komma i åtnjutande av. Men utredningen anser heller icke att skolmåltiderna enbart skola begränsas till de barnkategorier, vilka läkare och socialvårdsorgan anse lämpliga för skolans ingripande. Utredningen anför härom följande.

Befolkningsutredningen har i det föregående framfört en rad skäl, som tala för en väsentlig utbyggnad av skolmåltidsverksamheten, och kan därför icke finna, att skolmåltiderna skola som hittills företrädesvis eller uteslutande reser-

veras för dem, som de olika folkskolestyrelserna — ofta efter skiftande grunder — anse ha behov därav. Enligt utredningens mening är behovet av skolmåltider så stort, att det motiverar en kraftig utbyggnad av skolmåltiderna med syfte att ställa dem till barnens och hemmens förfogande i önskad utsträckning.

Detta innebär icke, att befolkningsutredningen anser det i och för sig vara ett trängande önskemål, att så många barn som möjligt deltaga i skolmåltiderna. För utredningen har det endast framstått som nödvändigt, att måltiderna göras *tillgängliga för alla, som så önska*. Man kan därför icke ange hur stor del av landets skolbarn, som i framtiden kan komma att deltaga i skolmåltiderna efter dessas utbyggnad i landets olika delar. Det har hittills visat sig, att barnens deltagande i hög grad varit beroende av det sätt, varpå bespisningen varit anordnad. Skolmåltiderna ha sålunda mångenstädes propagerat för sig själva.

Stundom anføres, att skolornas tekniska resurser — lokaler, personal etc. — icke räcka till för att möjliggöra skolmåltider öppna för alla. Frånsett att befolkningsutredningen anser det självfallet, att man måste räkna med en utbyggnadsperiod, varunder dylika svårigheter få söka lösas successivt, har det emellertid visat sig, att svårigheterna icke äro särdeles stora, där intresse för saken förelegat och där man verkligen givit sig i kast med problemen. Sålunda må framhållas, att det trots stora lokala svårigheter visat sig möjligt att ordna så, att närmare 90 procent av skolbarnen i Medelpad för närvarande kunna få deltaga i skolmåltiderna. Från en av kommunerna i Stockholms län — Nacka — rapporteras ett nära 95-procentigt deltagande. I de större skolorna i städerna äro visserligen lokalförhållandena för närvarande ofta icke sådana, att de möjliggöra en bespisning av liknande omfattning. Det är dock troligt, att skolmåltiderna i städerna icke komma att få samma anslutning som t. ex. på landsbygden. Vid den skolbarnsbepisning, som på 1930-talet anordnades i Oslo efter principerna öppen och avgiftsfri för alla barn, visade det sig sålunda, att knappt 50 procent av barnen deltago.

Utredningen har även ansett det av värde att efterhöra folkskolinspektörernas synpunkter på denna fråga.

»Skall skolbarnsbepisningen stå öppen för alla, som så önska, eller företrädesvis reserveras för de barn, som anses ha behov därav?»

Av statens 52 folkskolinspektörer ha 43 uttalat sig för principen, att skolmåltiderna skola stå öppna för alla, ehuru några gjort gällande, att, därest tekniska och finansiella svårigheter lägga hinder i vägen, bespisningen i första hand bör reserveras för vissa behövande barn. 9 inspektörer ha mer eller mindre deciderat uttalat sig för principen, att måltiderna enbart böra vara tillgängliga för vissa barn.

På grundval av detta enquêtematerial förordar därför utredningen, att skolmåltider med statsbidrag inom folkskolan hädanefter böra stå öppna för alla barn, vars föräldrar önska, att barnen skola få deltaga i dem. Utredningen anför härom följande.

Detta betyder icke, att en skola för att erhålla statsbidrag måste ha alla barn med i bespisningen. Deltagande i måltiderna bör vara fullt frivilligt, men barnen och familjerna böra veta, att samhället ställer skolmåltider till för-

fogande för dem, som så önska. Anordnandet av skolmältider förutsättes som hittills skola ske på kommunalt initiativ.

Befolkningsutredningen framhåller dock, att det under en tid framåt kan bli nödvändigt att göra avsteg från denna grundprincip om för alla tillgängliga skolmältider, eftersom de tekniska resurserna — främst lokaler — ofta icke kunna räcka till för att bespisa samtliga som önska deltaga i skolmältiderna. Utredningen anser, att detta bör var tillåtet under en övergångstid av förslagsvis 5 år. Under denna övergångstid böra skolmältiderna företrädesvis reserveras för samma barnkategorier som enligt § 6 i nu gällande kungörelse, nämligen för

- a) barn med lång skolväg,
- b) klena eller sjuka barn,
- c) barn från hem med svag ekonomisk ställning,
- d) barn, vilka eljest icke kunna under frukostrasten erhålla en ur närings-synpunkt fullgod måltid i sina hem.

Meningen är, enligt vad utredningen framhåller, att skolstyrelserna under denna tid skola stimuleras att söka bemästra de tekniska svårigheterna, var-efter skolmältiderna böra öppnas även för de barn, som tidigare icke kunnat mottagas.

Beträffande de högre skolorna anför utredningen, att det föreligger ett starkt behov av skolmältider och utredningen anser även att de stats-understödda skolmältiderna i dessa skolor böra stå öppna för alla elever, som så önska, så snart förhållandena medge. Härom anför utredningen följande.

Det har emellertid från skilda håll invänts, att de praktiska svårigheterna skulle vara särskilt stora, när det gäller anordnandet av skolmältider för de högre skolornas elever. Många av dessa skolor utgöras av mycket stora skol-enheter med ett betydande antal elever och deras lokala resurser för social-pedagogiska anordningar äro ofta ännu blygsammare än de, som äro tillgängliga för folkskolorna. Utredningen är visserligen icke helt övertygad om dessa invändningars bärkraft men måste å andra sidan konstatera, att erfaren-heterna från en skolmältidsverksamhet, tillgänglig för ett mera betydande antal av de högre skolornas elever, äro mycket små och av sent datum, medan man beträffande folkskolorna kan bygga på erfarenheter sedan flera decennier. Det kan under sådana förhållanden vara lämpligt, att införandet av skolmältider öppna för alla elever föregås av en försöksverksamhet, som då närmast bör avse att täcka de behov, som från alla håll erkännas vara särskilt ange-lägna. Under denna försöksverksamhet torde rätten att deltaga i skolmältiderna kunna begränsas till vissa kategorier, men givetvis böra de lokala myn-digheterna uppmuntras att i så stor utsträckning som möjligt öppna skolmältiderna för alla elever, som önska deltaga. Enligt utredningens mening böra i varje fall följande elevkategorier inom de högre skolorna få rätt att deltaga i skolmältiden:

- a) elever med lång skolväg,
- b) klena eller sjuka elever,
- c) elever, vilka äro helt befriade från terminsavgift eller ha nedsatt sådan,

d) elever, vilka eljest icke kunna under frukostrasten erhålla en ur näringspunkt fullgod måltid i sina hem.

Enligt till betänkandet fogat författningsförslag angående statsbidrag till anordnande av elevbespisning skulle försöksverksamhetens längd bli beroende av Kungl. Maj:ts beslut.

Remissyttranden.

Befolkningsutredningens principiella uppfattning, att skolmåltiderna, så snart de lokala och tekniska resurserna medgiva, böra göras tillgängliga för alla, som så önska, delas av det övervägande antalet hörda myndigheter och organisationer. Utredningens förslag i denna del tillstyrkes sålunda av skolöverstyrelsen med instämmande av 46 av folkskolinspektörerna, samtliga folkskolans lärarorganisationer samt det övervägande flertalet av de högre skolorna, vidare av socialstyrelsen, medicinalstyrelsen, statskontoret, statens institut för folkhälsan, statens arbetsmarknadskommissions sakkunniga i frågor rörande kvinnlig arbetskraft, överståthållarämbetet och flertalet länsstyrelser, majoriteten av de hörda kommunerna, 1940 års skolutredning, socialvårdskommittén, Norrlands-kommittén, svenska stadsförbundet, svenska landskommunernas förbund, Sveriges läkarförbund, svenska skolläkarföreningen, svenska läkarsällskapet, landsorganisationen m. fl.

De remissinstanser, som icke kunnat biträda utredningens princip om skolmåltider, öppna för alla, ha i regel ansett, att den nuvarande behovsprövningen bör bibehållas.

Denna ståndpunkt intaga länsstyrelserna i Södermanlands och Kristianstads län och svenska fattigvårds- och barnavårdsförbundet.

Med hänsyn till omöjligheten att omedelbart överallt realisera befolkningsutredningens förslag om skolmåltider tillgängliga för alla har utredningens förslag om en övergångstid, under vilken måltiderna företrädesvis skola reserveras för de mest behövande barnkategorierna inom folkskolan, rönt ett gynnsamt mottagande från de hörda myndigheternas och organisationernas sida. I flertalet yttranden — särskilt i kommunernas — har emellertid betonats, att den föreslagna övergångstiden på 5 år är alltför kort.

Beträffande omfattningen av de barnkategorier inom folkskolan, vilka enligt utredningens förslag under övergångstiden i första hand skulle beredas plats, ha inga erinringar gjorts mer än av *socialstyrelsen*, som anser, att som särskild barnkategori utöver de av utredningen nämnda bör tillkomma barn från hem, där sjukdomsfall inträffat.

Befolkningsutredningens förslag om att införandet av statsunderstödda skolmåltider, öppna för alla elever i de högre skolorna som så önska, bör föregås av en försöksverksamhet, varvid rätten att delta i skolmåltiderna begränsas till de mest behövande elevkategorierna, har vunnit anslutning av de hörda myndigheterna och organisationerna samt rektorerna och styrelserna vid de högre skolorna.

Departementschefen.

Departementschefen har anfört följande.

Principen att skolbarnsbespisningen skall vara tillgänglig för alla barn oberoende av föräldrarnas ekonomiska standard har under hela den tid ifrågavarande verksamhet understötts av staten varit erkänd av statsmakterna. De avvikelser från nämnda principer, som gjordes genom 1942 års beslut, torde snarast böra betraktas såsom med hänsyn till finansiella svårigheter medgivna undantag än som avsteg i egentlig mening. Det skulle enligt min uppfattning ur flera synpunkter vara olyckligt, om skolmåltiderna för framtiden finge en sådan utformning, att de komme att framstå enbart som en skolans nödgärd för de mest behövande. Tiden torde nu vara mogen för att på ett definitivt sätt infoga skolmåltiderna i raden av skolans naturliga socialpedagogiska uppgifter. En förutsättning härför synes mig vara, att skolmåltiderna överallt, där de lokala resurserna så medgiva, göras tillgängliga för alla som så önska. I likhet med befolkningsutredningen och de allra flesta av de hörda remissinstanserna anser jag därför, att skolmåltiderna i princip böra vara tillgängliga för alla elever.

Det bör emellertid observeras, att jag anser, att deltagandet i skolmåltiderna bör vara fullt frivilligt. Jag kan därför icke dela de uppfattningar, som på vissa håll framkommit under remissbehandlingen, att barnen skulle obligatoriskt åläggas delta i skolmåltiderna. Att såsom ifrågasatts medge åt skolläkaren rätt att ålägga vissa barn att delta i måltiderna synes mig även innebära ett olämpligt tvång.

Även om enligt min mening skolmåltiderna böra stå öppna för alla, som önska delta, lägga tekniska förhållanden hinder i vägen för ett omedelbart realiserande av detta önskemål. Framför allt torde lokalsvårigheter göra det nödvändigt, att skolmåltiderna i många distrikt få utbyggas under en relativt lång övergångstid, innan de kunna göras tillgängliga för alla.

Vid bestämmande av de barnkategorier, som under denna övergångstid i första hand böra få rätt att delta i skolmåltiderna, anser jag mig kunna tillstyrka, att deltagandet begränsas till främst de av utredningen förordade, vilka äro identiska med de i gällande statsbidragskungörelse § 6 omnämnda. Med hänsyn till av socialstyrelsen framfört yrkande att som särskild barnkategori upptaga jämväl barn från hem, där sjukdomsfall inträffat, vill jag framhålla, att, enligt skolöverstyrelsens nuvarande anvisningar och råd beträffande uttagning av barn för deltagande i skolbarnsbespisning av den 27 augusti 1943, till kategorierna barn, vilka eljest icke kunna under frukostrasten erhålla en fullgod måltid i hemmet, torde räknas förutom barn från hem, där modern har förvärvsarbete hela dagen utom hemmet, även barn från hem, där modern av tillfällig eller mera långvarig sjukdom är hindrad att sörja för erforderlig matlagning.

Jag delar befolkningsutredningens uppfattning, att det under en övergångstid av fem år borde vara möjligt att medhinnna utbyggandet av skolbarnsbespisningen till full omfattning. Åtskilliga remissinstanser — däribland ett flertal kommuner — ha emellertid ansett en längre övergångstid erforderlig. Men hänsyn härtill har jag för avsikt att, sedan erfarenhet vunnits om kommunernas möjligheter att lösa de med utbyggnaden förbundna tekniska svårigheterna, upptaga övergångstidens längd till förnyad prövning. Oavsett vilket resultat jag vid en sådan prövning kan komma till an-

ser jag, att övergångstiden skall efter dispens av skolöverstyrelsen i särskilda fall kunna förlängas ytterligare viss bestämd tid.

I princip delar jag befolkningsutredningens uppfattning, att skolmältider inom de högre skolorna böra så snart resurserna så medge göras tillgängliga för alla elever, som önska deltaga i dem. Med hänsyn till att det i vissa fall rör sig om mycket stora skolenheter med ofta mycket dåliga lokalförhållanden, där erfarenheter av en mera rationellt ordnad skolbarnsbespisning nästan helt saknas, torde det lämpligaste vara att, såsom utredningen föreslagit, låta ett mera definitivt beslut angående skolmältidernas utformning i de högre skolorna anstå tills erfarenheter hunnit samlas från den försöksverksamhet, som jag förordar bör igångsättas i dessa skolor. I likhet med utredningen anser jag, att denna försöksverksamhet närmast bör avse att täcka de behov, som från alla håll erkännas vara särskilt angelägna. Det synes mig böra ankomma på Kungl. Maj:t att bestämma försöksverksamhetens längd. Under denna försöksverksamhet bör alltså skolmältiderna företrädesvis reserveras för de elevkategorier, som måste anses ha ett särskilt starkt behov av ordnade skolmältider, men i mån av utrymme bör självfallet även övriga elever, som önska deltaga, beredas plats.

Befolkningsutredningen har betecknat de elevkategorier, det här närmast skulle vara fråga om, som a) elever med lång skolväg, b) klena eller sjuka elever, c) elever, vilka äro helt befriade från terminsavgift eller ha nedsatt sådan samt d) elever, vilka eljest icke kunna under frukostrasten erhålla en ur näringssynpunkt fullgod måltid i sina hem. Jag förutsätter att härvid med elever med lång skolväg närmast bör förstås de dagligen resande lärjungarna. I många högre skolor utgöra emellertid dessa redan majoriteten av elevantalet, varför det med de begränsade lokalresurser, som här stå till buds, kommer att visa sig nödvändigt med en ytterligare prövning med hänsyn till rätten att få deltaga. Det synes mig då viktigast att i första hand de obemedlade och mindre bemedlade dagligen resande lärjungarna beredas plats. I mån av utrymme bör där- efter skolkommunens obemedlade och mindre bemedlade elever samt övriga elevkategorier beredas plats. I likhet med vissa remissinstanser finner jag även, att man vid bedömandet av elevernas ekonomiska ställning icke bör anknyta till skyldigheten att erlägga full terminsavgift. På skolöverstyrelsen torde böra ankomma att utfärda de närmare råd och anvisningar, som komma att bliva erforderliga vid uttagandet av elever till de högre skolornas skolmältider.

I *motionen II: 443* framhålles önskvärdheten av ett förtydligande beträffande vad som, när det gäller högre skolor, bör förstås med »dagligen resande lärjungar». Motionärerna anse för sin del, att till denna kategori skola räknas icke endast elever som resa med tåg, bil eller buss, utan även sådana elever som cykla eller gå långa vägar.

2. Fria eller avgiftsbelagda skolmältider?

Befolkningsutredningen.

Utredningen erinrar om att enligt de åren 1937—1942 gällande statsbidragsbestämmelserna skolmältiderna skulle vara avgiftsfria. Sedan år 1942 stadgas emellertid, att avgifter, högst motsvarande självkostnadspriset, kunna

få upptagas, då målsman för barn, som deltagar i bespisningen, befinnes utan svårighet kunna erlägga avgiften.

Utredningen framhåller vidare, att av de 81 000 folk- och småskolebarn, som höstterminen 1943 deltog i skolmåltiderna, 65 000, d. v. s. 80 procent av hela antalet, erhöilo gratisbespisning medan 16 000 barn erhöilo skolmåltider mot hel eller nedsatt avgift allt efter för olika distrikt gällande grunder för avgiftens uttagande. Det bör dock observeras, framhåller utredningen, att av dessa 20 procent betalande hälften tillhörde Stockholms stad och län. Avgifter för barnen upptogs även mestadels i kommuner med förhållandevis låg utdebitering per skattekrona. Utredningen påpekar även, att de grunder, efter vilka skoldistrikt uttaga avgifter, äro mycket skiftande, samt lämnar en översikt över de tillämpade normerna.

För att söka utröna hur landets skoldistrikt ställde sig till frågan om fria skolmåltider, har utredningen riktat en särskild fråga härom till skolstyrelserna. Frågan gavs medvetet en tillspetsad karaktär för att riktigt få opinionen klarlagd. Den lydde: »Bör skolmåltid *gratis* tillhandahållas *alla* elever?» Cirka 45 procent av skolstyrelserna ansågo, att alla elever borde tillhandahållas skolmåltider gratis. 18 procent hade ingen bestämd uppfattning, medan 37 procent ansågo, att skolmåltiden icke borde tillhandahållas gratis.

Något mer än hälften av de 270 skoldistrikt, vilka ordnade skolmåltider höstterminen 1943, ställde dessa gratis till förfogande för *alla* barn, som deltog.

Befolkningsutredningen har även vid sin enquête i september 1944 till landets folkskolinspektörer riktat frågan: »Skola skolmåltider tillhandahållas alla barn avgiftsfritt eller endast vissa?» Av de 52 inspektörerna uttalade sig 36 för avgiftsfria skolmåltider för alla, medan 16 ansågo, att avgiftsfria måltider borde stå endast vissa behövande barn till förfogande.

Dessa enquêtes anser utredningen ge vid handen, att det såväl bland skolstyrelser som folkskolinspektörer föreligger en vidsträckt opinion för att skolmåltiderna skola vara avgiftsfria. Befolkningsutredningen framhåller, att den erfarenhet, som ligger samlad särskilt hos folkskolinspektörer och de distrikt, som redan i större utsträckning infört skolmåltider, gjort ett starkt intryck på utredningen. Emellertid har vid utredningens prövning av denna fråga invändningar framförts mot principen, att skolmåltiderna skulle vara avgiftsfria. Utredningen anför härom följande.

En av dessa invändningar är av principiell art. Man säger sålunda, att barnens försörjning helt bör åvila familjen och att samhälleliga ingripanden, t. ex. i form av skolmåltider, komma att avtrubba känslan av ekonomiskt ansvar. Kostnaderna per serverad skolmåltid sägas vara så låga, att det icke innebär någon svårighet för det övervägande antalet familjer att erlägga avgifterna för måltiden. Man har även gjort gällande, att införandet av skolmåltider i större skala icke är av sådan angelägenhetsgrad, att det skulle kunna motivera utgifter av den storleksordning, det här skulle bli fråga om.

De anförda skälen skulle motivera, att skolmåltiderna visserligen skulle

vara öppna för alla, men att de skulle vara avgiftsfria endast för obemedlade barn. För varje barn borde sålunda ske en ekonomisk prövning. Faran för att en ur skolsocial synpunkt olämplig klassificering av barnen skulle ske genom att några barn åtnjöte fri bespisning och övriga vore betalande, skulle kunna elimineras därigenom, att betalningen erlades på sådant sätt, att barnen vore ovetande om vilka som vore betalande och vilka som erhöle fria måltider.

Emot dessa invändningar kan anföras, att ur familjeekonomisk synpunkt de fria skolmåltiderna äro ett led i samhällets strävan att utjämna barnkostnaderna. I den mån man erkänner den principen, att samhället bör från familjen avlyfta en del av de kostnader, som förekomsten av barn för med sig och att detta bör gälla oavsett familjens inkomstnivå, torde icke någon vägende invändning kunna riktas mot att skolmåltiderna bli avgiftsfria för alla barn. Om det med skäl kunde hävdas, att den fria skolmåltiden skulle avtrubba känslan för det ekonomiska ansvaret för barnen, skulle samma kritik träffa även andra stödformer för barnfamiljerna, framför allt alla förslag om barnbidrag.

Om måltiderna avgiftsbeläggas för vissa kategorier barn, föreligger risk för att föräldrarna icke låta dem deltaga i skolmåltiden. Det torde vara så, att man ofta icke räknar med kostnaden för matsäcken men däremot skulle fästa stor vikt vid de utgifter, som skolmåltiden kunde komma att medföra. Även om avgiften sattes till självkostnadspris, komme den dock ofta att kännas som en betungande utgift. För en familj med 3 barn, vilka deltog i 200 skolmåltider, skulle kostnaden vid ett pris av cirka 50 öre per måltid uppgå till 300 kronor per läsår.

Befolkningsutredningen framhåller vidare, att de erfarenheter som gjorts beträffande avgifter för skolmåltiderna icke äro helt entydiga. Härom anför utredningen.

Sålunda har man på vissa håll — det gäller särskilt storstäderna — ansett sig ha enbart goda erfarenheter av olika system för att uttaga avgifter, medan man på andra betraktat en avgiftsbeläggning av vissa barnkategorier som en för skolan främmande och ur social synpunkt förkastlig åtgärd. Som tidigare framhållits, har befolkningsutredningen i denna fråga tagit särskilt intryck av den erfarenhet, som ligger samlad hos landets folkskolinspektörer och de distrikt, som haft en mera omfattande skolbarnsbespisning. Utredningen har också blivit övertygad om, att upptagandet av avgifter av vissa barnkategorier icke är en tillfredsställande lösning. En avgiftsprövning innebär alltid stora svårigheter. Där en sådan för närvarande är införd, fungera skolstyrelserna som socialnämnder med uppgift att uppdelna barnen i betalande och icke betalande. En sådan uppdelning medför lätt orättvisor och i varje fall svår lösbare principproblem, något som avspeglas i den rika variation av prövningsgrunder, som förekommer. Att skolstyrelserna på sina håll upptaga avgifter, beror till övervägande delen icke på att de betrakta skolmåltiderna endast som en understödsåtgärd utan på att statsbidraget är så ringa, att de för att kunna ekonomiskt trygga genomförandet av skolmåltiderna äro tvungna att lita även till barnens avgifter. Att uttaga avgifter av en del barn, vilkas föräldrar antagas bättre »ha råd därtill», kan vidare — även om betalningen sker utan barnens vetskap — befaras medföra risk för att i skolans värld införas en social och ekonomisk klassuppdelning av barnen, vilket på allt sätt måste undvikas.

Utredningen anser därför, att skolmåltiderna i princip böra vara fria för de barn, som önska deltaga i dem. Härigenom skulle enligt utredningens mening en betydande social välfärdsanordning tryggas åt landets barnfamiljer och samhället medverka till en omfördelning av barnkostnaderna samt en utjämning av standardskillnaden mellan barnrika och barnfattiga i överensstämmelse med befolkningspolitikens huvudlinje.

Remissyttranden.

Befolkningsutredningens förslag om att skolmåltiderna i princip böra vara fria för alla deltagande barn har vunnit anslutning i flertalet avgivna yttranden från myndigheter, organisationer och kommuner. Utredningens principiella uppfattning på denna punkt har sålunda tillstyrkts av skolöverstyrelsen, socialstyrelsen, medicinalstyrelsen, statskontoret, statens arbetsmarknadskommissions sakkunniga i frågor rörande kvinnlig arbetskraft, överståthållarämbetet och flertalet länsstyrelser, flertalet (40) folkskolinspektörer, folkskolans lärarorganisationer, något mindre än hälften av de högre skolorna, socialvårdskommittén, svenska stadsförbundet, svenska landskommunernas förbund, landsorganisationen, Sveriges läkarförbund, riksförbundet landsbygdens folk (om de statsfinansiella förhållandena medgiva det), kooperativa förbundet, Fredrika Bremerförbundet, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, folkpartiets kvinnoförbund samt svenska landsbygdens kvinnoförbund.

Det övervägande flertalet hörda kommuner i varje län har även tillstyrkt, att skolmåltiderna skola vara avgiftsfria.

Befolkningsutredningens förslag om fria skolmåltider för alla deltagande barn har avstyrkts eller blivit föremål för invändningar och kritik i yttranden från bland annat länsstyrelserna i Uppsala, Gotlands, Kristianstads, Hallands, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Örebro och Kopparbergs län, 1940 års skolutredning, svenska skolläkarföreningen, svenska provinsialläkarföreningen, svenska läkarsällskapet, svenska barnläkarförbundet, högerns centrala kvinnoråd samt flick- och samskolelärarnas riksförbund. Dessutom ha reservanter inom skolöverstyrelsen och medicinalstyrelsen anmält, att de ansett att avgifter även i fortsättningen böra upptagas.

Departementschefen.

Departementschefen har för egen del anfört följande.

Principen, att skolmåltiderna skola tillhandahållas de deltagande barnen avgiftsfritt, har liksom principen om tillgänglighet för alla hittills varit vägledande för statsmakterna såtillvida, att den behovsprövning, som ägt rum, gällt *kommunerna*, d. v. s. uttagandet av de skoldistrikt, som med hänsyn till inom dem rådande förhållanden skulle komma i åtnjutande av statsbidrag till skolbarnsbespisning. Inom de skoldistrikt, som sålunda efter föregående behovsprövning blivit berättigade till statsbidrag, skulle enligt intill år 1942 gällande statsbidragsbestämmelser bespisningen i princip vara avgiftsfri och

komma alla barn vid vederbörande skola till del. Den ändring härutinnan, som vidtogs år 1942, då skoldistriktet tillerkändes rätt — men ej ålades skyldighet — att upptaga avgifter, betecknades vid sin tillkomst uttryckligen såsom en helt av praktiska och statsfinansiella synpunkter betingad åtgärd för att möjliggöra, att de begränsade anslagsmedel, som ställdes till förfogande, komme största möjliga antal behövande barn till del. Ändringen kan sålunda sägas ha haft provisorisk karaktär.

Då de förslag angående skolmåltiderna, som nu framlagts, syfta till en allmän utbyggnad av denna verksamhet med en i förhållande till den nuvarande statsunderstödda bespisingens verksamheten väsentligt vidgad målsättning, synes det mig emellertid nödvändigt, att ett förnyat ställningstagande sker även till frågan, huruvida skolmåltiderna skola tillhandahållas avgiftsfritt eller icke.

De nu avgivna remissyttrandena synas bekräfta befolkningsutredningens uppfattning om att det förefinnes en stark opinion till förmån för fria skolmåltider. Det övervägande antalet hörda myndigheter, organisationer och kommuner har sålunda tillstyrkt utredningens förslag om att skolmåltiderna böra vara fria för de barn, som önska deltaga i dem. Särskild vikt synes mig härvid böra fästas vid opinionen inom folkskolan, där erfarenheterna av skolmåltiderna äro av gammalt datum. Flertalet folkskolinspektörer och samtliga folkskolans lärarorganisationer ha sålunda tillstyrkt fria skolmåltider. Enligt min mening tala också starka pedagogiska, sociala och befolkningspolitiska skäl för att skolmåltiderna på sätt befolkningsutredningen föreslagit i princip göras fria för alla deltagande.

Det synes mig uppenbart, att ett system med uppdelning av barnen i betalande och icke-betalande ur skolans synpunkt måste vara förenat med avsevärda nackdelar. Detta har stått klart långt tidigare och vad i ärendet förekommit synes mig giva ytterligare stöd åt denna uppfattning. Den prövning av vederbörandes ekonomiska förhållanden, som är en förutsättning för en sådan uppdelning, är utan tvivel en synnerligen grannliga uppgift och mycket svår att verkställa. De normer, som nu tillämpas beträffande avgifternas uttagande, synas också skifta väsentligt från kommun till kommun, varför det är tydligt att det nu tillämpade systemet kan medföra uppenbara orättvisor skolbarnen emellan. Att ersätta den nuvarande individuella ekonomiska behovsprövningen med mera summariska och generella normer skulle väl närmast innebära, att en för hela landet gemensam inkomstgräns infördes, och att skolbarn, vars föräldrars inkomst icke uppginge till denna, erhöles fria skolmåltider. Man skulle dock genom en sådan inkomstspärr icke kunna undvika, att en mängd barn komme att utestängas, för vilkas föräldrar det skulle innebära en kännbar utgift, om de skulle betala skolfrukosten till självkostnadspris. Det synes mig emellertid skäligt, att icke blott de ekonomiskt svagaste utan också de befolkningsgrupper, vilkas inkomster ligga närmast däröver, komma i åtnjutande av den icke obetydliga ekonomiska förmån, som fria skolmåltider innebära för en barnfamilj.

Man kan enligt min mening även fråga sig om de relativt små belopp, som de betalande barnens avgifter skulle komma att uppgå till, kunna motivera upprätthållandet av en för skolan besvärande och ur administrativ synpunkt svårbemästrad avgiftsprövning. Den uppfattning, som i vissa yttranden framförts, att avsevärda belopp skulle kunna sparas åt det allmänna om avgifter upptoges, synes mig icke hållbar inför det faktum, att det övervägande antalet skolbarn i vårt land kommer från hem i små ekonomiska omständigheter.

De stora fördelar, vilka vinnas därigenom, att skolan befrias från en för dess fostrande uppgift främmande ekonomisk behovsprövning av eleverna, anser jag väl kunna motivera de ökade kostnader för det allmänna, som fria skolmältider för alla komme att innebära.

Det har i vissa remissyttranden hävdats, att ett beslut om tillhandahållande av fria skolmältider åt alla, som önska deltaga i dem, för de större skolorna komme att medföra nästan oöverstigliga svårigheter av praktisk art, varför man genom avgifters upptagande borde söka reglera tillströmningen. Det synes mig dock tveksamt, om man kan förutsätta, att upptagandet av avgifter komme att verka hämmande på anslutningen till skolmältiderna, i den mån det bland skolbarnen finnes ett verkligt behov av skolmältider och dessa börja bli alltmer uppskattade. Från Nacka kommun i Stockholms län rapporteras sålunda ett 90-procentigt deltagande höstterminen 1945, trots att avgifter upptogs av 80 procent av de deltagande. Vad åter beträffar de förmenta praktiska svårigheterna i större skolor synas mig dessa i viss mån överdrivna, vilket i de flesta yttranden väl torde bero på bristande kännedom om möjligheterna att på ett praktiskt och pedagogiskt tillfredsställande sätt ordna skolmältider i stora skolor. I Stockholms nya folkskolor ha dock skolmältider numera kunnat ordnas med upp till cirka 370 barn samtidigt i en skola utan att några större olägenheter synas ha uppstått eller barnen, såsom i vissa yttranden befarats, tagit psykisk skada av bespisningens omfattning.

Om en reglering av tillströmningen måste ske — vilket på många håll blir fallet under utbyggnadsperioden — synes mig detta därför icke böra ske genom ett fasthållande vid rätten att uttaga avgifter ens under denna tid, ehuru principen om avgiftsfrihet av rättviseskäl borde vara förbunden med principen om tillgänglighet för alla. Såsom jag tidigare föreslagit, bör bespisningen i stället i första hand reserveras för de mest behövande barnen, vilka alla böra erhålla skolmältiden avgiftsfritt. En generell rätt för skoldistriktet att upptaga avgifter under utbyggnadsperioden synes mig också kunna medföra risk för att dessa icke bygga ut verksamheten i den takt, som behovet i själva verket borde motivera. För de högre skolorna torde vidare en rätt att avgiftsbelägga mältiderna ha ringa betydelse som regulator beträffande tillströmningen under försökstiden. Ett definitivt beslut angående skolmältidernas utformning i de högre skolorna bör ju enligt min i annat sammanhang framförda mening anstå tills erfarenheter vunnits av den försöksverksamhet, som enligt vad jag föreslagit bör igångsättas i dessa skolor. På grund av dessa skolors små lokalresurser kan denna försöksverksamhet mångenstädes kanske endast omfatta en del av de mest behövande, i första hand de obemedlade eller mindre bemedlade, dagligen resande eleverna. Dessa synas böra erhålla mältiderna kostnadsfritt liksom övriga resande elever samt skolkommunens egna obemedlade eller mindre bemedlade elever. Med hänsyn till att jag i annat sammanhang kommer att förorda, att måltidskostnaderna för elever, som tillhöra andra kommuner än skolkommunen, helt bestridas av statsmedel, följer även härav, att de icke böra erlägga avgifter för mältiderna. I den mån andra elevkategorier kunna beredas plats under försöksverksamheten — vilket väl sannolikt endast kan ske i undantagsfall — böra även dessa erhålla fria skolmältider.

Jag tillstyrker därför befolkningsutredningens förslag om fria skolmältider för alla deltagande elever såväl inom folkskolan som under försöksverksamheten i de högre skolorna.

3. Motionen II: 447.

I nämnda motion anföres i huvudsak följande.

Den av utredningen föreslagna övergångstiden av fem år för reformens fulla utbyggande har av flertalet remissinstanser framhållits vara alltför kort. Av propositionen att döma synas dessa ha förordat en övergångstid på i regel tio år eller mera. Den i propositionen förutsatta forceringen av anordnandet av en allmän skolbarnsbespisning synes också med hänsyn till de svårigheter som föreligga vara olämplig. En utbyggnad av skolbarnsbespisningen i den takt och den omfattning som propositionen förutsätter kommer givetvis att kräva en mycket stor och kostsam bygnadsverksamhet för att iordningställa erforderligt antal köks- och utspisningslokaler, på vilka böra ställas numera vanliga krav på hygien och bekvämlighet. Särskilt på landsbygden måste därvidlag möta stora svårigheter, då det i regel icke torde vara möjligt att i dessa skolor inrymma utspisningslokaler. Även torde den nuvarande hygieniska standarden vid dessa skolor i stor utsträckning icke kunna anses tillfredsställande. Ej heller torde det vara möjligt att i någon större utsträckning på landsbygden anskaffa dylika utrymmen i enskilda eller allmänna byggnader i närheten av skolan.

För närvarande och under lång tid framåt finnes på olika områden ett mycket stort bygnadsbehov. Sålunda har framgått att inom folkskolan finnes ett betydande nu eftersatt behov av bättre undervisningslokaler, vars fyllande under den närmare framtiden måste taga i anspråk en avsevärd mängd av material, arbetskraft och kapital. Bostadsbyggandet har också under kriget blivit eftersatt och beräknas under kommande femårsperiod taga synnerligen stora resurser i anspråk. Näringslivets behov av nyanläggningar torde ställa mycket betydande krav på bygnadsindustriens kapacitet. Särskilt bör bemärkas behovet av en omfattande bygnadsverksamhet vid jordbruket, dels för att fylla det normala behov av underhåll och förnyelse som under krigsåren blivit eftersatt, och dels den bygnadsverksamhet som ofrånkomligt måste följa med den jordbrukets rationaliseringsprocess, som just nu framstår som särskilt aktuell och som måste innefatta en mycket betydande byggenskap. När det gäller att täcka det mycket stora behov av bygnadsverksamhet som sålunda nu ackumulerats inom vårt folkhushåll, möta emellertid stora svårigheter genom knappheten på arbetskraft och på material. Det synes då förenat med stora vanskligheter och över huvud taget kunna leda till mycket allvarliga skadeverkningar för olika områden i folkhushållet, om man nu skulle sätta i gång en forcerad bygnadsverksamhet för skolkök och utspisningslokaler i den omfattning, som i propositionen förutsättes.

En faktor av stor betydelse för frågan om skolbarnsbespisningens utbyggnad och omfattning är tillgången på personal för verksamhetens bedrivande. Känt är att vårt folkhushåll för närvarande lider av en mycket besvärande brist på kvinnlig arbetskraft och detta särskilt inom de kategorier, varifrån nu ifrågasatt personal skall rekryteras. Ett icke obetydligt antal avdelningar på olika sjukhus ha måst stängas i brist på vårdpersonal. Samma brist förekommer inom den öppna sjukvården. Behovet av distrikts-sjuksköterskor och barnmorskor kan i olika delar av landet icke tillnärmelsevis fyllas, och denna brist på kvinnlig kvalificerad arbetskraft gör sig starkt gällande vid all socialvård överhuvud taget. Bristen på kvinnlig

arbetskraft framträder särskilt starkt i hushållsarbete och hemvård. Med hänsyn härtill måste en forcering av utbyggandet av skolbarnsbespisningen i uti propositionen föreslagen omfattning, som skulle taga i anspråk en mycket stor personal, möta nästan oöverstigliga svårigheter. Enligt en av utredningen företagen undersökning rörande möjligheterna i de olika skoldistrikten att anskaffa erforderlig personal hade endast omkring 53 procent förklarat sig ha möjlighet därtill; ej mindre än $\frac{1}{3}$ av dessa distrikt ha förklarat att möjlighet därtill ej förelåg. Vidare är att märka, att antalet kvinnor i ålder mellan 20 och 40 år enligt propositionens uppgifter minskar från 1940 fram till 1960 med sammanlagt nära 200 000. Visserligen har utredningen — till vilken synpunkt också föredragande departementschefen anslutit sig — antagit att genom skolmåltiderna kommer att till arbetsmarknadens förfogande ställas en reserv av kvinnlig arbetskraft som frigöres från hemarbete genom det minskade antalet måltider i hemmen, men detta torde vara ett alltför optimistiskt betraktelsesätt. Den lättnad och tidsvinst i matlagingsbestyren, som för den hemarbetande kvinnan möjligen kan vinnas genom förslagets genomförande, kommer säkerligen i första hand att användas för andra hemuppgifter och endast mycket sällan för övergång till arbetsmarknadens förvärsarbete.

Även om det kvantitativt sett skulle vara möjligt att tillgodose personalbehovet — vilket nu såsom ovan påpekas icke är fallet — återstå dock de nödvändiga kompetensfordringarna, vilket ytterligare komplicerar frågan. Redan nu har det ju visat sig, att de skolmåltider som serverats i skolorna i viss utsträckning icke motsvarat de krav som främst ur näringshygienisk synpunkt måste uppställas. Visserligen har Kungl. Maj:t föreslagit en viss försöksverksamhet för utbildning av skolbespisningspersonal, men denna verksamhets omfattning synes icke ens tillnärmelsevis vara tillräcklig för täckande av behovet. Måhända har bristen på kvinnlig arbetskraft spelat in härvidlag, vilket antagande i viss mån synes berättigat på grund av departementschefens uttryckssätt, att denna arbetskraft måste »lockas» till kurserna; det framstår dock egendomligt att icke konsekvensen i stort av denna brist drages vid bedömandet av möjligheterna att inom den avsedda tiden realisera programmet.

Genom den nya kommunindelningen och den därefter väntade omorganisationen av skolväsendet torde mångenstädes ske en genoingående förändring av skolors förläggning, av utrymmesstandard och lokalers disposition etc. Det kan då uppenbarligen icke vara lämpligt att nu för stora kostnader i betydande utsträckning forcera fram byggande av nya skolköks- och utspisningslokaler, som kanske mycket snart visa sig vara felplacerade eller annars illa avvägda.

Lyckligtvis föreligger nu icke för barnens del något sådant trängande behov av en forcerad utbyggnad av verksamheten till allmän skolbarnsbespisning enligt propositionens anvisningar, vilket framgår av uttalanden från den mest vittnesgilla sakkunskapen på detta område. Skolöverläkaren Herlitz framhåller att den svenska skolungdomens hälsotillstånd torde vara så gott att införandet av avgiftsfria skolmåltider för alla som önskade sådana för närvarande endast syntes svagt motiverat ur folkhälsans synpunkt. Skolöverläkaren i Stockholms stads folkskolor, U. Hjärke, har framhållit, att man icke alltför starkt bör betona näringsfysiologiska eller hygieniska argument för de mycket omfattande åtgärder befolkningsutredningen föreslår, eftersom näringsförhållandena i Sverige förbättrats sedan 1930-talet

och hälsotillståndet bland barnen i skolåldern sedan länge befinner sig i en oavbruten förbättring. Svenska barnläkarförbundet har i skrivelse av den 25 oktober 1945 till ordföranden i 1941 års befolkningsutredning gjort gällande, att näringsstandarden bland svenska skolbarn icke ger den ringaste anledning till oro. Sveriges läkarförbund är av den uppfattningen, att den av befolkningsutredningen föreslagna utvidgningen icke bör komma till genomförande. Förbundet grundar sin uppfattning främst på det förhållandet, att bärande skäl ur medicinsk synpunkt för en sådan utvidgning icke kunna framdragas.

Frågan huruvida skolmåltiderna böra vara avgiftsbelagda eller generellt fria har även ingående diskuterats såväl i utredningens betänkande som i propositionen. För att utröna stämningen bland landets skoldistrikt har utredningen företagit en undersökning, varvid det visade sig, att ett betydande antal eller 37 procent ansågo, att skolmåltider ej borde tillhandahållas gratis. Därtill kommer att 18 procent icke hade någon bestämd uppfattning i frågan. Det kan sålunda konstateras, att en stark opinion bland landets skoldistrikt förordar rätt att upptaga avgifter, därest så av lokala skäl inom kommunen anses önskvärt. Vid en utbyggnad av skolbarnsbespisningen bör därför hänsyn tagas till den riktiga och av alla erkända principen om den kommunala självbestämmanderätten på så sätt, att kommunerna själva få avgöra huruvida avgift skall uttagas eller ej.

Någon tvekan torde ej kunna råda därom, att där hemmet kan ge skolbarnen fullgod kost och långa avstånd eller andra särskilda omständigheter ej lägga hinder i vägen, är det ur alla synpunkter bäst att barnen intaga sina måltider i hemmen. Därigenom kan också skolbarnsbespisningen hållas inom en mera begränsad ram, varigenom förut anförda svårigheter med lokaler och personal etc. liksom även kostnaderna begränsas. En begränsningsfaktor är den ovan angivna att avgift för skolmåltid — vilken ej får överstiga skoldistriktets självkostnader — får upptagas, då barnets målsman befinner utan svårighet kunna erlägga avgiften. Därjämte böra fortfarande utan tidsbegränsning gälla de i kungörelsen av den 8 maj 1942 givna villkoren för erhållande av statsbidrag, att inom distrikt behov av sådan bespisning föreligger med hänsyn till antalet barn från hem med svag ekonomisk ställning, antalet barn med lång skolväg eller annan därmed jämförlig omständighet.

Bespisningen bör i första hand stå öppen för

- a) barn med lång skolväg,
- b) klena eller sjuka barn,
- c) barn från hem med svag ekonomisk ställning samt
- d) barn, vilka eljest icke kunna under frukostrasten erhålla en ur närings-
synpunkt fullgod måltid i sina hem.

Med hänsyn till värdet av att skolfrukostar beredas de nämnda barnkategorierna i de fall, där detta är möjligt och kommunerna finna det önskligt, föreslå vi dock, att ur 1942 års kungörelse strykas de föreskrifter, vilka bland annat som villkor för statsbidrag uppställa förekomsten av arbetslöshet eller visst skattetryck i kommunerna. Vidare ansluta vi oss till departementschefens förslag till statsbidragsskala.

Den i propositionen föreslagna försöksverksamheten i de högre skolorna föranleder ingen erinran från vår sida.

Den till grund för propositionen liggande utredningen måste anses ofullständig och otillfredställande, särskilt i ekonomiskt avseende. Visserligen

finnes en beräkning av den årliga kostnaden för själva bespisningen, vilken antages komma att uppgå till omkring 63 miljoner kronor. Men däremot finnes ingen beräkning rörande de högst betydande byggnadskostnader, som måste följa med en utbyggnad av anordningarna för skolbespisning till den omfattning som propositionen avser. Förslag som innebära kostnadskrav av den storleksordning varom här är fråga böra dock vara så vitt möjligt klarlagda i avseende på sina ekonomiska konsekvenser. Särskilt i nuvarande mycket pressade statsfinansiella läge måste krävas att förslag, som innefatta mera avsevärda statsutgifter, böra vara grundligt och vederhäftigt utredda icke minst i fråga om kostnaderna och att endast starkt motiveerade och nödvändiga förslag föras fram till ytterligare belastande av statens finanser.

Utom förut anförda svårigheter, som skulle aktualiseras av ett försök att genomföra en allmän skolbarnbespisning enligt propositionens program, bör alltså redan skälig hänsyn till statens finanshushållning motivera en begränsning. Uppenbart är väl att propositionens målsättning, statskommunal kostnadsfri bespisning av alla skolbarn oberoende av behov och ekonomisk ställning, icke kan vara en så trängande angelägenhet att den bör genomföras utan hänsyn till statens ekonomiska svårigheter eller till andra väsentliga krav på statens insatser för sociala behov. Vi vilja som skolbarnbespisningens mål sätta att skolbarnbespisningen bör så utbyggas och anordnas att så vitt möjligt alla skolbarn, som därav äro i verkligt behov, må kunna erhålla en måltid i skolan. För en på så sätt inriktad och begränsad skolbarnbespisning erfordras sådana tillämpningsbestämmelser, som ovan angivits. Av detta vårt ställningstagande följer, att vi icke kunna acceptera propositionens förslag om en tidsbestämd s. k. övergångstid, efter vilken tid nuvarande bestämmelser för statsbidrag skola bortfalla. Vi anse att härovan angivna villkor och bestämmelser böra utan tidsbegränsning fortsätta att gälla, och att de erfarenheter som under verksamheten kunna inhämtas få vara avgörande för om och i vad mån bestämmelserna framdeles eventuellt kunna behöva modifieras i ena eller andra avseendet.

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår har departementschefen i likhet med befolkningsutredningen och de flesta av de i ärendet hörda remissinstanserna ansett, att skolmåltiderna i princip böra vara tillgängliga för alla elever; deltagandet bör dock vara fullt frivilligt. Utskottet anser sig beträffande denna fråga böra intaga samma principiella ståndpunkt som den, varåt departementschefen sålunda givit uttryck.

Utskottet.

Departementschefen har emellertid framhållit, att tekniska förhållanden — framför allt lokalsvårigheter — lade hinder i vägen för ett omedelbart realiserande av principen om skolmåltidernas öppethållande för alla, som önskade delta i dem. Med hänsyn härtill förordar departementschefen, att under en övergångstid deltagandet i måltiderna begränsas att avse främst de barnkategorier, som finnas angivna i § 6 av gällande statsbidragskungörelse. Övergångstiden anser departementschefen i likhet med befolkningsutredningen böra bestämmas till fem år. Departementschefen har likväl, på grund av att åtskilliga remissinstanser — däribland ett flertal kommuner — ansett en längre övergångstid erforderlig, framhållit, att han hade för avsikt att,

sedan erfarenhet vunnits om kommunernas möjligheter att lösa de med utbyggnaden förbundna tekniska svårigheterna, upptaga övergångstidens längd till förnyad prövning. Oavsett till vilket resultat man vid en dylik prövning kunde komma har departementschefen föreslagit, att övergångstiden efter dispens av skolöverstyrelsen i särskilda fall skulle kunna förlängas ytterligare viss bestämd tid. I motionen II: 447 har yrkats, att riksdagen måtte avslå det av departementschefen framlagda förslaget om genomförande under en femårsperiod av för alla barn öppna skolfrukostar i folkskolorna. Utskottet vill för sin del framhålla, att betydande svårigheter utan tvivel föreligga för att inom den angivna tidsramen av fem år genomföra det av departementschefen förordade programmet för skolmåltidernas anordnande. Detta har också för departementschefen varit uppenbart och frågan har därför av honom hållits i viss mån öppen, samtidigt som han velat lägga i skolöverstyrelsens hand att dispensvägen förlänga övergångstiden.

Enligt utskottets mening innebär departementschefens förslag en med hänsyn till föreliggande förhållanden godtagbar lösning av ifrågavarande spörsmål. Utskottet ansluter sig alltså till detsamma och finner sig icke böra tillstyrka bifall till motionen II: 447 i den del, varom nu är fråga.

Departementschefen har — såsom av den i det föregående lämnade redogörelsen framgår — tillstyrkt befolkningsutredningens förslag om fria skolmåltider för alla deltagande elever, såväl inom folkskolor som under en anordnad försöksverksamhet i de högre skolorna. I motionen II: 447 har förordats, att kommunerna själva skulle få avgöra huruvida avgift skall uttagas eller ej, varjämte föreslagits, att gällande statsbidragskungörelse alltså skulle tillämpas, dock med den ändringen, att kommuner, som önskade anordna skolbarnsbespisning, skulle oavsett skattetryckets höjd eller rådande arbetslöshet bli berättigade till statsbidrag för av kommunerna lämnade avgiftsfria måltider enligt av departementschefen förordade grunder.

Utskottet har för sin del liksom departementschefen funnit starka pedagogiska, sociala och befolkningspolitiska skäl tala för att skolmåltiderna göras fria för alla i desamma deltagande och ansluter sig i övrigt till den uppfattning, varåt departementschefen vid sitt bedömande av förevarande spörsmål givit uttryck. På grund härav har utskottet icke funnit sig böra biträda det i motionen II: 447, såvitt nu är i fråga, framställda yrkandet.

Utskottet tillstyrker vad departementschefen förordat med avseende å anordnandet av en försöksverksamhet med skolmåltider även i de högre skolorna. Det torde böra ankomma på Kungl. Maj:t att bestämma försöksverksamhetens längd.

Under denna försöksverksamhet borde enligt departementschefens förslag skolmåltiderna företrädesvis reserveras för de elevkategorier, som måste anses ha ett särskilt starkt behov av ordnade skolmåltider, men i mån av utrymme borde självfallet även övriga elever, som önskade delta, beredas

tillfälle härtill. Departementschefen har i detta sammanhang framhållit, att det syntes riktigast att i första hand de obemedlade och mindre bemedlade dagligen resande lärjungarna bereddes möjlighet att deltaga i skolbarnsbespisningen. Utskottet har icke funnit annat att erinra mot vad departementschefen i nu berörda avseenden anfört och föreslagit än att utskottet, med anledning av vad i motionen II: 443 uttalats, ansett sig böra framhålla, att enligt utskottets mening vid prövning av frågan vilka dagligen resande lärjungar, som skola beredas plats, hänsyn torde böra tagas jämväl till lärjungar som cykla eller gå långa vägar. Med vad sålunda anförts torde nämnda motion i här berörda del få anses besvarad.

Kap. IV. Lokal- och personalfrågorna samt skolmåltidernas sammansättning.

1. Lokalfrågan.

Befolkningsutredningen.

Med hänsyn till att bristen på ändamålsenliga lokaler ofta angivits ställa överstigliga hinder i vägen för en utbyggnad av skolmåltidsverksamheten, har utredningen i görligaste mån sökt kartlägga lokalbeståndet och dess brister. Av utredningen i detta hänseende inhämtas bland annat följande.

Folkskolor. Det framgår av svaren på utsända frågeformulär, att inom folkskolan mer än hälften (cirka 58 procent) av de skolor, som anordnat bespisning, fått tillgripa utrymmen avsedda att tjäna andra funktioner inom skolorna, såsom klassrum, kapprum, korridorer och dylikt. Det är även utan vidare tydligt, framhåller befolkningsutredningen, att landsbygdens skolor förfoga över bespisningslokaler i mindre utsträckning än städernas och tätorternas skolor, icke blott kvantitativt utan även kvalitativt.

Vad beträffar de skoldistrikt, som icke anordna skolmåltider, hänvisas till följande sammanställning.

Förekomsten av bespisningslokaler i distrikt, som icke redovisat skolbarnsbespisning vare sig läsåret 1942/43 eller höstterminen 1943.

Antal			Distrikt, som uppgivit sig					
			ha bespisningslokal				icke disponera bespisningslokal eller lokal med möjlighet att bereda mat	
distrikt	skolor	elever	Antal		Antal skolor med			
			distrikt	skolor i dessa distrikt	kök för fullständig matlagning	uppvärmningsmöjligheter	distrikt	skolor
2 083	6 984	262 291	345	1 486	119	687	1 738	5 498

Befolkningsutredningen anser, att undersökningarna angående lokalbeståndet i de distrikt, som *icke* redovisat skolbarnsbespisning läsåret 1942/43 eller höstterminen 1943, visat, att det skulle vara möjligt att utan särskilda kostnader nå ett provisorium i lokalfrågorna i fråga om en tredjedel av de 7 000 skolor, varom är fråga. Utredningen anför vidare härom följande.

Efter ett studium av skolstyrelsernas synpunkter är det måhända icke oberrättigat att dessutom framhålla, att svaren i en del fall präglats av en återhållsamhet, vars grunder äro att söka i en naturlig försiktighet inför de ekonomiska konsekvenserna för kommunen, när statens stöd icke är preciserat till sin storlek. Det förefaller icke osannolikt, att lokalmöjligheterna äro bättre än statistiken visar såväl i de distrikt, vilka deklarerat intresse för saken men vilkas syn på lokalfrågans lösning alltför starkt påverkats av att för liten hänsyn tagits till ett statligt ekonomiskt stöd, som i de distrikt, vilkas inställning till skolbarnsbespisningen varit sådan, att några allvarliga försök att planera lokalfrågans lösning över huvud taget icke ägt rum. Då det emellertid å andra sidan synes befolkningsutredningen uppenbart, att man *som regel* icke i samma lokal bör sammanföra skolköksundervisning och skolbarnsbespisning, har utredningen stannat inför det antagandet, att *var tredje skola* i de distrikt, där bespisning icke förekommit, äger möjlighet att vidtaga åtminstone provisoriska åtgärder för lokalfrågans lösning.

Efter givet bemyndigande har utredningens socialpedagogiska delegation företagit studieresor i Upplands, Roslagens, Nordsmålunds östra, Göteborgs och Bohus läns samt Medelpads inspektionsområden och har därvid kunnat förvissa sig om att de lämnade uppgifterna i huvudsak överensstäm med de lokala förhållandena. Där så icke ansågs vara fallet, var orsaken ofta, att möjligheterna att anskaffa lokaler för utspisningen underskattats. I betydligt flera skolor än distrikten uppgivit fanns det sålunda goda utrymmen för provisoriska skolmåltidslokaler eller utrymmen, som efter relativt obetydliga reparationer och ombyggnader kunde tjäna som fullgoda måltidslokaler. Möjligheterna för anskaffande av bespisningslokaler samt tillhörande kök syntes mångenstädes vara *bättre* än vad som angivits vid undersökningen på våren 1944. Det är väl sannolikt, att förhållandena äro likartade i andra delar av landet. Det torde alltså finnas skäl att antaga, att provisoriska skolmåltidslokaler — om vederbörande verkligen ha intresse för skolbarnsbespisningen — kunna inom folkskolan anskaffas i *större utsträckning*, än vad den statistiska undersökningen givit vid handen.

Högre skolor. Beträffande lokalförhållandena i högre skolor har utredningen efter företagen undersökning ansett sig kunna konstatera, att man för en mycket lång tid framåt måste räkna med *provisoriska skolmåltidslokaler* av de mest växlande slag och att man endast vid nybyggnad eller annars i undantagsfall kan ha tillgång till verkligt ändamålsenliga och moderna skolmåltidslokaler.

Befolkningsutredningen upplyser i detta sammanhang, att utredningen föranstaltat om en särskild arkitektutredning rörande vilka minimikrav, som böra ställas på provisoriska skolmåltidslokaler ifråga om utrymme, ventilation, dagsljus och uppvärmning m. m.

Utredningen anser även, att möjligheterna av en standardisering av de erforderliga inventarierna med central upphandling böra undersökas för att i största möjliga utsträckning få fram ändamålsenliga inventarier samt nedbringa kostnaderna.

Remissyttranden.

Lokalfrågan har ägnats uppmärksamhet i flertalet yttranden. I allmänhet har man härvid betonat de stora svårigheter en utbyggnad av skolmåltidsverksamheten måste medföra med hänsyn till bristen på härför avsedda utrymmen. Beträffande innehållet i yttrandena hänvisas till propositionen s. 58 ff.

Befolkningsutredningens förslag att frågan om central upphandling och standardisering av inventarier upptages till prövning har föranlett vissa erinringar.

Departementschefen.

Departementschefen har för egen del anfört följande.

Utän tvivel komma på sina håll stora svårigheter att möta, då det gäller att anskaffa tillräckliga och ändamålsenliga lokaler för matlagning och för servering av skolmåltiderna. Jag anser det dock sannolikt, att dessa svårigheter ofta överdrivits. Det har från många håll omvitnats, att, där intresse för denna verksamhet förelegat från kommunens sida, även lokalfrågan kunnat lösas, om än ofta med provisoriska medel. I likhet med befolkningsutredningen anser jag, att man icke torde kunna undgå att för åtskilliga år framåt räkna med en bespisning i provisoriska lokaler. Det är emellertid önskvärt, att en utveckling successivt äger rum hän emot en bespisning under bättre hygieniska former och i mera ändamålsenliga lokaler. Några generella riktlinjer för hur anskaffandet av skolmåltidslokaler bör ske torde därvid icke vara möjligt att angiva. Denna fråga torde lämpligen böra bli föremål för prövning på varje särskild ort och i varje särskilt fall.

För landsbygdens del torde frågan om skolmåltidslokaler på sina håll komma i ett delvis nytt läge, därest genom en ny kommunindelning större skoldistrikt tillskapas. Den fortskridande centraliseringen av skolväsendet och en kommande skolreform med nya krav på större och funktionsdugligare skolor torde även medföra, att ändamålsenliga skolmåltidslokaler så småningom komma att inredas. I avvaktan härpå torde bespisningen tills vidare kunna äga rum i lokaler av mera provisorisk karaktär, förutsatt att vissa hygieniska minimifordringar äro uppfyllda. I likhet med skolöverstyrelsen och 1940 års skolutredning anser jag dock, att, om skolkökslokaler provisoriskt användas för skolmåltider, detta dubbelutnyttjande av lokalerna icke på något sätt får menligt inverka på undervisningen. Det torde även vara lämpligt, såsom framhållits i vissa remissyttranden, att frågan om skolmåltidslokaler i en kommun lösas i samband med uppförandet av gemensamhetsanläggningar med samlingslokal, bibliotek, tvätt- och badstuga samt övriga utrymmen för allmän fritidsverksamhet och trevnad. I städerna bör frågan om tillräckliga skolmåltidslokaler kunna prövas i samband med de omfattande skolbyggen, som de närmaste åren bli nödvändiga med hänsyn till den starkt ökade nativiteten.

Då anordnandet av skolmåltider icke avses skola bli obligatoriskt, torde kommunerna icke kunna åläggas inreda skolmåltidslokaler vid ny- eller ombyggnader, men jag förutsätter, att skolöverstyrelsen vid prövning av byggnadsärenden uppmärksammar önskvärdheten av tillräckliga utrymmen för skolmåltidernas tillagning och servering.

I likhet med vad som anförts i några remissyttranden anser jag, att skolmåltider med statsbidrag böra kunna anordnas i form av ett entreprenadsystem, i städerna på mjölkbarer etc., på landsbygden t. ex. i närliggande gårdar, under förutsättning att verksamheten anordnas i samförstånd med skolans ledning och i enlighet med givna bestämmelser. Överhuvudtaget är det av största vikt, att de lokala skolmyndigheterna söka på ett smidigt sätt lämpa bespisningsanordningarna efter de möjligheter av olika slag, som kunna stå till buds i de särskilda fallen.

Befolkningsutredningen kommer enligt vad jag erfarit att inom den närmaste tiden överlämna sin förut omnämnda undersökning om skolmåltidslokalernas planering och inredning etc. Det material, som här framlägges, torde kunna läggas till grund för allmänna anvisningar från skolöverstyrelsens sida för dessa lokalers planering, inredning och utrustning. Jag förutsätter, att överstyrelsen härvid kommer att tillhandahålla erforderliga typritningar för om- eller tillbyggnader av skolmåltidslokaler ävensom angiva vissa minimifordringar på provisoriska lokaler.

Till frågan om statsbidrag till skolmåltidslokaler samt därmed sammanhängande frågor återkommer jag i det följande.

Jag delar befolkningsutredningens uppfattning om nödvändigheten av att skolmåltidslokalerna förses med moderna och ändamålsenliga inventarier av fullgott skick. Till frågan om statsbidrag härfor återkommer jag likaledes i det följande.

Frågan om anordnande av en central upphandling enbart av inventarier för skolmåltidslokaler torde för närvarande sakna aktualitet. Utredningens syfte med sitt förslag härutinnan — att åstadkomma fullgoda inventarier till billigast möjliga pris — torde kunna uppnås utan en så långt driven centralisering som en sådan upphandling måste innebära. Kommunerna torde därför även i fortsättningen böra anförtros upphandlingen av sina inventarier. Genom skolöverstyrelsens försorg bör dock en viss standardisering kunna åstadkommas samt anvisningar om fullgoda inventarier och typritningar till möbler etc. tillhandahållas skolorna. Härvid torde överstyrelsen böra samarbeta med Sveriges standardiseringskommission, centrala sjukvårdsberedningen och hennens forskningsinstitut.

I *motionen II: 443* anføres i förevarande hänseende följande.

Det är av största vikt att de lokala myndigheterna söka på ett smidigt sätt lämpa bespisningsanordningarna efter de möjligheter, som stå till buds i de särskilda fallen. En utveckling av entreprenadsystemet framstår här som en av de bättre möjligheterna att snabbt få i gång skolbarnsbespisningen just för landsbygdens vidkommande. Man skulle även kunna tänka sig att en entreprenör åtog sig bespisningen för flera skolor, varvid maten tillagades centralt och därefter kördes ut till de olika skolorna uti därtill lämpad bil, försedd med värmekärl. Framför allt på landsbygden med dess många skolor med litet antal barn synes detta vara en utväg som bör kunna prövas.

2. Personalfrågan.

Befolkningsutredningen.

Utredningen framhåller, att vid sidan av lokalfrågan svårigheterna att anskaffa personal för tillagning och servering av skolmåltiderna hittills ansetts utgöra betydelsefulla argument mot ytterligare utbyggnad av skolbarnsbespisningen. Av denna anledning har utredningen undersökt skoldistriktens möjligheter att under förutsättning av statsbidrag anskaffa nödig personal för matlagningen i de skolor, där skolbarnsbespisning vid tiden för undersökningen *icke* var anordnad. De olika skoldistriktens uppfattning framgår av följande sammanställning.

**Skolstyrelsernas uppfattning om möjligheterna att
anskaffa personal till bespisningsverksamhet i
skolor, där bespisning icke varit ordnad
höstterminen 1943.**

Antal distrikt				
där möjlighet att anskaffa personal				allt
finnes	ej finnes	ej angivits, då bespisning finnes i alla skolor	ej angivits	
1 091	819	206	323	2 439

Utredningen yttrar sammanfattningsvis, att dess undersökningar givit vid handen, att den ofta föreliggande bristen på kvinnlig arbetskraft icke syntes vara ett avgörande argument mot en väsentligt utbyggd skolbarnsbespisning. Tvärtom ansåge sig flertalet av landets skoldistrikt kunna anskaffa erforderlig personal. Ehuru undersökningen närmast avsett folkskolorna, vore det tydligt, framhåller utredningen, att resultaten i viss mån även vore tillämpliga på de högre skolorna. Dessa borde snarare ha bättre möjligheter att anskaffa personal till skolmåltiderna än folkskolorna, eftersom flertalet av dem vore belägna i städer eller andra tätorter.

En betydande utvidgning av skolmåltiderna, ett rationellare anordnande av desamma samt en höjning av deras standard förutsätta, enligt utredningens mening, att till bespisningen knytes lämplig och kvalificerad personal. Utredningen yttrar:

Hittills ha skoldistriktet fått ordna dessa förhållanden, utan att några speciella villkor uppställts från statsmakternas sida angående kvalifikationerna, anställningsförhållandena, utbildningen etc. Dessa frågor böra hädanefter tillmätas större vikt och i större utsträckning bli föremål för skolöverstyrelsens uppmärksamhet. Enligt utredningens mening bör det ankomma på veder-

börande skolstyrelse och rektor att träffa de dispositioner, som kunna anses nödvändiga för att tillförsäkra skolan personal.

För anställning anser utredningen att följande bör krävas:

- 1) läkarintyg, i vilket särskilt skall angivas frihet från pågående tuberkulos,
- 2) lämplighet för arbetet och god förmåga att umgås med barn samt
- 3) för föreståndarinna (kokerska) på lämpligt sätt styrkt kunnighet i matlagning.

Förslag till normalinstruktion för personal, anställd vid skolmåltiderna, bör enligt utredningens mening utarbetas av skolöverstyrelsen.

För de skolor, där heltidsanställd personal behöves, bör en speciell utbildningskurs anordnas av skolöverstyrelsen, förslagsvis under sommarferierna och omfattande en tid av 2 månader. Deltagandet bör enligt utredningens mening vara kostnadsfritt. Ett förslag till kursplan framlägges även. Som inträdesfordringar till dessa kurser böra enligt utredningen krävas genomgången folkskola och husmoders-, lantushålls- eller yrkesskola samt praktik.

Beträffande personalens anställnings- och avlöningsförhållanden synes det utredningen mycket svårt att uppställa generella, för hela landet gällande normer.

Remissyttranden.

I de avgivna yttrandena ha svårigheterna att anskaffa personal för skolmåltiderna ofta understrukits.

Utredningens förslag om vissa anställningsvillkor för personalen samt speciella utbildningskurser har rönt ett välvilligt mottagande av remissinstanserna. Beträffande anställningsvillkoren förutsätter dock *svenska kommunalarbetsförbundet*, att personal som redan är anställd icke skall underkastas några prov utan kvarstå i sina tjänster såsom om utredningens förslag icke blivit genomfört.

Departementschefen.

Departementschefen har för egen del anfört följande.

Otvivelaktigt kommer bristen på lämplig personal att vålla betydande svårigheter inom åtskilliga skoldistrikt vid genomförandet av skolbarnsbespisningen. En ytterligare belastning på den redan förut hårt ansträngda kvinnliga arbetsmarknaden kan vara ägnad att inge betänkligheter. Å andra sidan torde en icke obetydlig kvinnlig arbetskraftsreserv finnas tillgänglig för deltidssysselsättning. Åtskilliga kvinnor torde kunna stimuleras till att ägna några timmars arbete per dag åt förvärvsarbete utanför hemmet under förutsättning att arbetet göres tillräckligt lockande och lönande.

Statens arbetsmarknadskommission och landsorganisationen ha påpekat, att vissa husmodrar genom det underlättande av deras hushållsarbete, som måltider i skolan för barnen skulle innebära, kunna lösgöras för arbete med skolmåltiderna, varigenom familjerna skulle komma att tillföras en direkt inkomst. Skall man kunna räkna med, att husmödrarna i någon större utsträckning skola vilja ställa sin frigjorda arbetskraft till förfogande, böra givetvis

anställnings- och avlöningsförhållandena bli någorlunda förmånliga. Särskilt då det gäller befattningar vid bespisningen i större skolor, är det därvid av vikt, att vederbörande huvudmän söka åstadkomma en fastare reglering av personalens anställnings- och lönevillkor. Såsom befolkningsutredningen framhållit lärer det dock vara uteslutet att härvid från statsmakternas sida uppställa några generellt giltiga krav.

Jag delar befolkningsutredningens uppfattning om att vissa minimikrav böra uppställas på personalen, i synnerhet att nyanställd personal vid anställningstillfället företer friskintyg samt av skolläkaren underkastas kostnadsfri årlig läkarkontroll. Jag anser i likhet med utredningen, att uppvisandet av friskbetyg samt årlig läkarkontroll av personalen böra vara villkor för statsbidrag. Däremot böra fordringarna på genomgången teoretisk utbildning icke ställas alltför högt, särskilt icke vid mindre skolor, där praktik från husligt arbete ofta måste tänkas ersätta teoretisk utbildning. Härvid synes det vara angeläget, att genom statsmakternas försorg goda tillfällen till fortbildning skapas. I likhet med skolöverstyrelsen anser jag, att tjänstgörande lärare och lärarinnor icke böra få åtaga sig att ombesörja skolbarnsbespisningen, men att i undantagsfall så kan få ske vid mycket små skolor med ringa barnantal, dock endast efter tillstånd av vederbörande folkskoleinspektör.

I likhet med svenska kommunalarbetsförbundet anser jag, att personal, som redan är anställd, icke skall underkastas några prov utan få kvarstå i tjänst oberoende av nya anställningsvillkor. Jag delar befolkningsutredningens uppfattning, att förslag till instruktion för personalen bör utarbetas av skolöverstyrelsen. Skoldistriktet eller skolorna böra dock tillerkännas full frihet att själva fastställa sådana instruktioner.

Utredningens förslag om anordnande av speciella utbildningskurser för personalen synes mig välbetänt. Jag förordar emellertid, att några inträdesvillkor till dessa kurser icke fastställas. Deltagandet i dessa kurser bör vara helt frivilligt. Avsikten bör emellertid vara att dels förkovra redan tidigare anställd personal, som så önskar, dels utbilda ny personal. Det synes mig naturligt, att dessa utbildningskurser bli av olika längd för heltids- och deltidsanställd personal.

För att utröna den lämpligaste kurslängden torde en försöksverksamhet böra igångsättas redan under juli och augusti innevarande år. Det synes mig lämpligast om härvid prövas kurser dels om två månader, dels på en månad. Enligt min mening är det även viktigt, att dessa kurser icke enbart förläggas till städer, såsom av skolöverstyrelsen föreslagits. Lämpligare synes det mig vara att även utnyttja lanthushållsskolorna i olika delar av landet. Jag förordar därför, att en försöksverksamhet med utbildning av personal för skolbespisningar igångsättes budgetåret 1946/47 med förläggning till 6 lanthushållsskolor, varav 4 enmånadskurser och 2 tvåmånaderskurser, samt till 3 yrkesskolor eller andra utbildningsanstalter i städer, varav 1 enmånadskurs och 2 tvåmånaderskurser.

Man torde kunna utgå ifrån att vid nämnda 6 lanthushållsskolor kunna under de ifrågasatta kurserna utbildas ($6 \times 12 =$) 72 elever samt i de 3 yrkesskolorna i städerna samma antal (12 elever vid den kortare kursen, 30 elever vid envar av de längre kurserna). Försöksverksamheten skulle alltså omfatta 144 elever.

Det synes mig nödvändigt, att deltagandet i kursverksamheten blir kostnadsfritt. Såväl resor som uppehälle torde sålunda böra bestridas av stats-

medel. Detta torde vara en förutsättning för att kvinnlig arbetskraft skall lockas deltaga i dessa kurser samt kommunerna låta sin bespisningspersonal undergå önskvärd kompletteringsutbildning.

Kurskostnaderna beräknar jag på följande sätt:

4 enmånaderskurser vid lanthushållsskolor à 2 500 kronor	kronor	10 000
2 tvåmånaderskurser vid lanthushållsskolor à 4 500 kronor	»	9 000
1 enmånaderskurs vid yrkesskola i stad	»	4 000
2 tvåmånaderskurser vid yrkesskola i städer à 14 000	»	28 000
	<u>Summa kronor</u>	<u>51 000.</u>

Härvid har jag beräknat kostnaderna för inackordering av elev i lanthushållsskola till 75 kronor per månad samt kostnaderna för bostad och kost i stad per elev och månad till (70 + 90 =) 160 kronor. Vidare har jag uppskattat resekostnaderna till i medeltal 30 kronor per elev samt kostnader för läroböcker per elev och kurs till 15 kronor. Kostnaderna för lärararvoden har jag beräknat till i runt tal 1 000 kronor per kursmånad vid lanthushållsskolor och 1 500 kronor per kursmånad vid yrkesskolor.

I *motionen II: 443* framhålles i föreliggande fråga följande.

Det råder knappt någon tvekan om att bristen på lämplig personal kommer att vålla stora besvärligheter inom åtskilliga skoldistrikt. Den utbildning av personal som föreslås kommer å andra sidan att verka först om någon tid. I det nuvarande läget blir det nödvändigt att taga till vara alla krafter som kunna erbjuda sig. Beträffande lärare och lärarinnor säger departementschefen att tjänstgörande sådana icke böra få åtaga sig att ombesörja skolbarnsbespisningen. Undantag skall få göras vid mycket små skolor med ringa barnantal, dock endast efter tillstånd av vederbörande folkskolinspektör. Fråga är huruvida icke tjänstgörande lärare och lärarinnor i större utsträckning än som föreslås i propositionen böra kunna tagas i anspråk vid bespisningen. Motionärerna anse det vara ändamålsenligt att undantag från huvudregeln skall kunna beviljas även vid andra än mycket små skolor. En del lärare och lärarinnor ha ju för sin del ändå anställt någon arbetskraft, som härtill borde kunna utnyttjas. På det sättet skulle man lösa problemet att under övergångstiden anskaffa erforderlig personal för skolmåltidernas ordnande.

3. Skolmåltidernas sammansättning.

Befolkningsutredningen.

Befolkningsutredningen framhåller, att som allmänt krav på en skolmåltid måste uppställas, att den ger ett ur näringshygienisk synpunkt värdefullt tillskott i barnens kost, är välsmakande, ställer relativt låga krav på inredning och utrustning, är enkel att laga till samt så billig som möjligt med hänsyn till de anförda kraven.

Speciellt viktigt anser utredningen det vara, att skolmåltiden utformas så att den kompletterar den kost, som barnen få i hemmen, och motverkar de brister, som kunna föreligga i hemkosten. De kostundersökningar, som utförts i vårt land, tala enligt utredningen för att vissa brister i kosten förekomma i ganska stor utsträckning. Dessa brister kunde huvudsakligen hänföras till kostens kvalitet. Endast undantagsvis syntes kosten kunna antagas ha varit kvantitativt otillräcklig; däremot vore den tydligen ofta tämligen fattig på järn. Tillförseln av vitaminer, i synnerhet C- och D-vitamin, syntes åtminstone under senvintern och våren underskrida det optimala i stora grupper av hushåll. Man hade visserligen endast ofullständig kännedom om behovet av olika näringsfaktorer under skilda förhållanden, och variationerna för de enskilda individerna syntes vara stora, men utredningen ansåge dock, att man kunde uppställa vissa normer för skolmåltidens sammanställning ur näringshygienisk synpunkt. Utredningen anför härom:

Skolmåltiden bör till *kvantiteten* innehålla drygt en tredjedel av barnens kaloribehov, d. v. s. 700—1 000 kalorier, beroende på åldersfördelningen bland de barn, som deltaga i bespisningen. I genomsnitt bör man kräva en tillförsel av 800 kalorier genom skolmåltiden. Beträffande kostens *kvalitet* böra högre krav ställas än beträffande kvantiteten. Skolmåltiden bör sålunda tillföra hälften av barnens behov av äggvita, mineralämnen och vitaminer.

Vissa undersökningar ha utförts angående de nuvarande skolmåltidernas värde ur näringshygienisk synpunkt. I socialstyrelsens hushållsbudgetundersökning 1941 gjordes en särskild bearbetning av skolmåltiderna, varvid det bland annat framgick, att måltidernas kalorivärde i genomsnitt torde ha legat något under de önskvärda 800 kalorierna.

Vid befolkningsutredningens undersökning våren 1944 lämnades uppgifter från 226 skoldistrikt angående den typ av skolmåltid, som utspisats under höstterminen 1943. 122 distrikt lämnade uppgift angående kostnaden för skolmåltiden. Av undersökningen framgick, att 64 procent av distrikten hade lagad mat, medan 34 procent hade måltider bestående av mjölk, välling, gröt etc. och resterande 2 procent oslofrukost. Lagad mat förekom i 80 procent av de distrikt, som haft statsbidrag, medan motsvarande tal för distrikt utan statsbidrag var 57 procent. I rena landsbygdsdistrikt med statsbidrag förekom lagad mat oftare än i stadsdistrikt.

I genomsnitt synes priset för lagad mat ha legat vid 44 öre, medan gröt-måltid kostat 12 öre, mjölk-smörgåsmåltid 20 öre och oslofrukost 35 öre. Kostnaden för skolmåltiden växlar starkt även för samma kosttyp.

Befolkningsutredningen diskuterar närmare de typer av skolmåltider, som skulle kunna ifrågakomma. Utredningen framhåller därvid, att en måltid, bestående av en lagad rätt med mjölk, smör och bröd, bäst syntes motsvara de krav, som kunde ställas på skolmåltiden. Valet av rätter kunde varieras efter livsmedelstillgång och man hade goda möjligheter att åstadkomma en ur näringshygienisk och smaksynpunkt tillfredsställande måltid till rela-

tivt lågt pris. Man kunde räkna med att priset för råvarorna uppginge till 40—50 öre per barn och måltid.

I de fall, där lokal- och personalfrågorna visade sig svårösta, borde dock under en övergångstid av 5 år någon form av modifierad oslofrukost (d. v. s. mjölk, bröd, smör, pålägg, frukt eller grönsaker) eller måltid bestående av gröt eller välling få serveras.

Utredningen anser det lämpligt, att förslag till typmatsedlar utarbetas samt närings- och prisberäknas inom skolöverstyrelsen för varje läsår och utsändas tillsammans med de anvisningar, som för övrigt kunna vara påkallade. Där- emot borde matsedlarna utformas i detalj av dem, som lokalt bära ansvaret för skolbarnsbespisningen. Därvid borde man eftersträva en god anpassning till ortens kostvanor, till olika årstider och tillgång på råvaror m. m.

Departementschefen.

Departementschefen har för egen del anfört följande.

Företagna undersökningar synas ha givit belägg för, att de skolmåltider, som hittills serverats i skolorna, i tämligen stor utsträckning icke motsvarat de krav, som bland annat ur näringshygienisk synpunkt böra ställas på dem. I likhet med befolkningsutredningen anser jag därför, att en effektivisering och rationalisering av skolmåltiderna framför allt måste taga sikte på en höjning av koststandarden. Det synes mig därför nödvändigt, att från statsmakternas sida nya och skärpta krav måste ställas på skolmåltidernas sammansättning och anordnande.

Jag kan i huvudsak dela befolkningsutredningens uppfattning, att skolmåltiderna hädanefter som regel böra bestå av en lagad rätt med mjölk, smör och bröd. Det torde vara lämpligt att, såsom av utredningen föreslagits, skolöverstyrelsen varje läsår till skoldistriktens förfogande ställer olika typmatsedlar samt övriga råd och anvisningar. Jag förutsätter, att dessa typmatsedlar av överstyrelsen utarbetas i nära samråd med medicinalstyrelsen, statens institut för folkhälsan samt övriga på området sakkunniga. Självfallet böra dessa matordningsförslag icke vara att uppfatta som absoluta statsbidragsvillkor utan närmast som anvisningar om den lämpligaste kosten. Såsom befolkningsutredningen framhållit, böra matsedlarna i detalj utformas av de lokala myndigheterna, varvid förutsättes anpassning till ortens kostvanor, till olika årstider och tillgång på råvaror m. m. Härigenom få skoldistriktet betryggande rörelsefrihet och kunna ordna matsedeln efter de lokala förhållandena. I den mån de lokala matsedlarna på ett mera påtagbart sätt avvika från de av skolöverstyrelsen föreslagna, synes mig dock överstyrelsens godkännande erfordras. Jag är icke beredd att åt vederbörande skolläkare medgiva rätt att fastställa matsedlar.

I likhet med befolkningsutredningen anser jag det ofrånkomligt, att enkla skolmåltider — oslofrukost, gröt eller välling — få serveras med bidrag av statsmedel under den av mig föreslagna övergångstiden och försöksverksamheten i de högre skolorna. Jag anser mig dock icke kunna biträda svenska landsbygdens kvinnoförbunds uppfattning, att statsbidrag jämväl må utgå enbart till bespisning med mjölk eller mjölkchoklad, då det synes mig som om de lokala svårigheterna icke kunna vara större än att en fullständig oslo-

frukost bör kunna serveras barnen, varvid i så fall dessa icke blott få mjölk utan även smörgås samt någon frukt.

Vad *lokalfrågan* beträffar vill utskottet i likhet med departementschefen framhålla, att det på sina håll utan tvivel kommer att möta stora svårigheter att anskaffa tillräckliga och ändamålsenliga lokaler för tillagning och servering av skolmåltiderna. Departementschefen har likväl räknat med att lokalfrågan successivt komme att lösas och utgått ifrån, att i avvaktan härpå bespisningen tills vidare finge äga rum i lokaler av mera provisorisk karaktär, varvid dock måste tillses att vissa hygieniska minimifordringar komme att bliva uppfyllda. Utskottet delar den uppfattning, varåt departementschefen sålunda givit uttryck.

Utskottet.

Departementschefen har vidare ansett, att skolmåltiderna med statsbidrag borde kunna anordnas i form av ett entreprenadsystem, i städerna på mjölkbarer och dylikt, på landsbygden t. ex. i närliggande gårdar, under förutsättning att verksamheten anordnades i samförstånd med skolans ledning och i enlighet med givna bestämmelser. De lokala skolmyndigheterna borde enligt departementschefens mening över huvud taget söka att på ett smidigt sätt lämpa bespisningsanordningarna efter de möjligheter av olika slag, som i de särskilda fallen kunde stå till buds. Utskottet, som vill understrika detta departementschefens uttalande, utgår ifrån att de i motionen II: 443 angivna synpunkterna på skolbarnsbespisningens anordnande på landsbygden härvid även vinna beaktande. Med vad sålunda anförts torde motionen i nu berörda del få anses besvarad.

Vad departementschefen i övrigt i detta sammanhang anför förleder icke någon erinran eller något yttrande från utskottets sida.

Vidkommande *personalfrågan* vill utskottet till en början framhålla, att enligt utskottets mening biträde vid skolmåltiderna bör i viss utsträckning kunna påräknas från de i måltiderna deltagande äldre barnen.

Utskottet delar departementschefens uppfattning, att vissa minimikrav böra uppställas på personalen, i synnerhet att nyanställd personal vid anställningstillfället skall förete friskintyg samt av skolläkaren underkastas kostnadsfri årlig läkarkontroll. Beträffande redan anställd personal får utskottet, i anslutning till vad departementschefen därom anför, framhålla, att utskottet anser att dylik personal icke skall undergå några prov utan få kvarstå i tjänst för fullgörande av dem tidigare åvilande arbetsuppgifter oberoende av nya kompetensvillkor.

Utskottet har i likhet med departementschefen funnit övervägande skäl tala för att tjänstgörande lärare och lärarinnor icke böra få åtaga sig att ombesörja skolbarnsbespisningen utom i undantagsfall vid mycket små skolor med ringa barnantal och efter därtill inhämtat tillstånd av vederbörande folkskolinspektör. Utskottet kan därför icke biträda det i motionen II: 443 framställda förslaget om uppmjukning av de av departementschefen i förevarande avseende angivna reglerna.

Vad departementschefen föreslagit i fråga om anordnande av speciella utbildningskurser för personalen har icke föranlett någon erinran från utskottets sida.

Beträffande slutligen *skolmåltidernas sammansättning* ansluter sig utskottet till vad departementschefen därom anfört och föreslagit.

Kap. V. Statsbidrag till driftkostnader, inventarier och lokaler.

Driftkostnader.

Befolkningsutredningen har förordat ett statsbidragssystem, grundat på principen, att statsbidragets storlek skall differentieras efter vederbörande kommuns ekonomiska bärkraft. Beträffande innebörden av förslaget anför utredningen följande.

Utredningens statsbidragssystem grundar sig på kommunernas bärkraft, uttryckt i antalet skattekronor per invånare. Utredningen utgår från förhållandena i en s. k. *normalkommun*. Som sådan kommun betecknas den som har ett skatteunderlag av 10 skattekronor per invånare (*normalskatteunderlag*). För normalkommunen föreslår utredningen ett statsbidrag å 80 procent av kostnaderna för skolmåltiderna och sålunda en på kommunen vilande andel motsvarande 20 procent. I samma mån som skatteunderlaget i en kommun avviker från normalskatteunderlaget, skall även kommunandelen variera. Har sålunda en kommun 5 skattekronor per invånare, skall denna kommun ha en hälften så stor kommunandel som normalkommunen eller 10 procent av kostnaderna. Har å andra sidan en kommun dubbelt så gott skatteunderlag som normalkommunen, skall dess andel vara två gånger 20 eller 40 procent av kostnaderna. Statsbidraget blir sålunda för de båda tänkta kommunerna respektive 90 och 60 procent. Bidragssystemet är alltså så konstruerat, att kommunandelen blir direkt proportionell mot antalet skattekronor per invånare. Procenttalet för denna andel erhålles på så sätt att antalet skattekronor per invånare multipliceras med 2. Man finner då, att, om skatteunderlaget når upp till 50 skattekronor per invånare, kommunandelen stiger till 100 procent och något bidrag sålunda icke längre utgår. Självfallet finge en ytterligare stegring av skatteunderlaget icke föranleda en motsvarande ökning av kommunandelen, eftersom vederbörande kommun då skulle behöva själv bestrida alla kostnader för verksamheten och därutöver betala in till staten visst belopp. Om man bortser från sistnämnda slag av kommuner (för närvarande finns icke någon kommun med så högt skatteunderlag), innebär utredningens förslag, att en kommuns kostnad per skattekrone för skolbarnsbespisningen i princip blir lika hög, oavsett vilket skatteunderlag kommunen har.

Utredningen framhåller, att det föreslagna normalskatteunderlaget, 10 skattekronor per invånare, icke synnerligen nära ansluter sig till de för närvarande rådande faktiska förhållandena. Utredningen anser emellertid talet 10 vara synnerligen ändamålsenligt, i det att beräkningarna bleve mycket

enkla. Överhuvudtaget verkade ett för flera år fastställt tal i motsats till ett årsmedeltal konjunkturutjämnande ur kommunernas synpunkt.

Utredningen anser sig kunna göra gällande, att skatteunderlaget, sådant det tar sig uttryck i de faktiska taxeringarna, är en i stort sett objektivt riktig mätare av kommunernas bärkraft.

Utredningen ingår vidare på frågan, huruvida kalenderåret eller redovisningsåret (tiden den 1 juli—30 juni) skall utgöra enhet för bidragsberäklandet och förordar, att bidraget beräknas efter redovisningsårets kostnader.

Såsom skatteunderlag skall enligt förslaget anses de skattekrönor och -ören, som upptagits i taxeringslängden för det kalenderår, som går till ända den 31 december det redovisningsår, för vilket bidrag sökes. Vid beräklandet av skatteunderlaget per invånare i kommunen skall invånarantalet sistnämnda dag vara avgörande.

Befolkningsutredningen ingår därefter på frågan om bidragsunderlaget och framhåller, att man kan beräkna bidraget antingen i förhållande till de verkliga kostnaderna eller också i förhållande till en på förhand bestämd kostnad per måltid. Utredningen stannar för det senare alternativet.

Vad bidragsunderlagets storlek beträffar, föreslår utredningen för landets samtliga kommuner 50 öre per lagad måltid. För de kommuner, som under en övergångstid av 5 år efter statsbidragsbestämmelsernas ikraftträdande utspisa s. k. oslofrukost respektive gröt eller välling, anser utredningen bidrag böra utgå efter ett bidragsunderlag, som bestämmes till respektive 35 och 20 öre per måltid.

Vidare föreslås att, om i bespisningen deltagit lärjunge från annan kommun, skolkommunen skall erhålla ersättning med 50 öre per måltid från hemortskommunen, under förutsättning att denna fattat beslut om anordnande av skolbarnsbespisning.

Befolkningsutredningen har även diskuterat ett *a l t e r n a t i v t* *f ö r s l a g* till statsbidragssystem, som skulle möjliggöra en gradering av statsbidraget även med hänsyn till skolbarnsantalet i förhållande till folkmängden. Utredningen har emellertid funnit ett dylikt system ur praktiska och andra synpunkter olämpligt.

I *remissyttrandena* synes befolkningsutredningens förslag i allmänhet ha godtagits i huvudsak. I en del yttranden, exempelvis det av *Norrlands-kommittén* avgivna, har det av utredningen berörda alternativa förslaget tillstyrkts. Vissa remissinstanser förordar en gradering även med hänsyn till utdebiteringen. Beträffande bidragsunderlagets storlek framhålles mestadels, att ett belopp av 50 öre vore för lågt. Förslaget om statsbidrag för bespisning av elever från annan kommun har icke ansetts lämpligt ur praktiska synpunkter.

Departementschefen har för egen del anfört i huvudsak följande.

Det förslag till statsbidragssystem, som befolkningsutredningen framlagt ifråga om de löpande kostnaderna för anordnande av skolmältider, är, såsom utredningen framhållit, i princip av samma beskaffenhet som det av fjolårets riksdag godtagna systemet för statsbidrag till byggnader för folkskoleväsendet. Den grundläggande utgångspunkten är sålunda i båda fallen, att statsbidraget med hänsyn till utgiftsändamålets art ur rättvisesynpunkt bör graderas med hänsyn till kommunernas ekonomiska bärkraft. Jag har för egen del funnit denna uppfattning riktig och ansluter mig därför till befolkningsutredningens förslag på denna punkt. Jag kan således icke tillstyrka att, såsom från vissa håll påyrkats, staten helt skulle ikläda sig ansvaret för ifrågavarande kostnader.

Även om den principiella synpunkt på utformningen av grunderna för statsbidrag till anordnande av skolmältider, varåt jag sålunda givit min anslutning, är densamma som varit vägledande för statsmakterna vid fastställandet av grunderna för statsbidrag till byggnader för folkskoleväsendet, skilja sig dock de två bidragssystemen åt i vissa detaljer. Gemensamt för båda systemen är, att kommunernas ekonomiska bärkraft, uttryckt i antal skattekronor per invånare, blir utslagsgivande för statsbidragsprocentens storlek i det enskilda fallet. Vid bestämmandet av statsbidraget till folkskolebyggnader skall emellertid inom vissa gränser — s. k. latituder — även tagas hänsyn till andra på den ekonomiska bärkraften inverkan faktorer än skatteunderlagets storlek i förhållande till antalet invånare. Någon motsvarighet härtill har befolkningsutredningen icke föreslagit för nu ifrågavarande statsbidragssystem. Däremot har norrlandskommittén förordat, att ett latitudsystem skulle införas även när det gäller statsbidrag till skolmältider så att den mot ett visst skatteunderlagstal svarande bidragsprocenten skulle kunna höjas med 10. Ett latitudsystem är dock enligt min mening icke praktiskt användbart i andra fall än då det gäller engångskostnader. Det förutsätter nämligen, att bidragsprocenten fastställs efter prövning av förhållandena i varje särskilt fall, en prövning som av praktiska skäl icke gärna kan föreskrivas ifråga om årligen återkommande bidragsutbetalningar till ett så stort antal kommuner, som det här skulle bli fråga om.

Norrlandskommitténs nämnda förslag är föranlett av den synpunkten, att vid statsbidragsprocentens fastställande icke borde tagas hänsyn blott till antalet skattekronor per invånare utan även till skolbarnsfrekvensen. Denna synpunkt, vilken även framförts från andra håll, finner jag i och för sig beaktansvärd. Då jag trots detta icke är beredd att tillstyrka, att statsbidragssystemet utformas så, att procentatsen automatiskt skulle influeras av skolbarnsfrekvensen, beror detta på att jag anser de praktiska svårigheterna alltför stora; härutinnan hänvisar jag till vad befolkningsutredningen anfört. Samtidigt skulle också den enkelhet, som utmärker det föreliggande förslaget, gå förlorad. Någon generell bestämmelse av sådan innebörd, varom här är fråga, kan jag sålunda för min del icke tillstyrka. Däremot anser jag, att en möjlighet bör beredas för kommuner att i särskilda fall, då synnerliga skäl visats vara för handen, dispensvägen erhålla statsbidrag med högre procentats än som skulle följa av de allmänna reglerna. Härvid syftar jag i främsta rummet sett ekonomiskt svagt ställda kommuner med ett barnantal, som procentuellt sett väsentligt överstiger medeltalet för riket. Exempel på dylika kommuner finnas framförallt i vissa delar av Norrland.

Bidragsunderlagets storlek har av befolkningsutredningen föreslagits till 50 öre per skolmältid och lärjunge. Detta belopp har ansetts i genomsnitt mot-

svara driftkostnaden för landet i dess helhet, således även arbetskostnaderna. Beträffande bidragsunderlaget vill jag först framhålla, att jag finner de av utredningen anförda skälen för ett fast, på förhand bestämt bidragsunderlag alltigenom bärande. Redan av praktiska skäl finner jag det uteslutet att grunda statsbidraget på de verkliga kostnaderna, då ju ett sådant förfaringsätt måste förutsätta en statskontroll över utgifternas storlek inom varje kommun. Jag vill vidare betona, att jag anser ett på föreslaget sätt bestämt bidragsunderlag utgöra den säkraste garantien för ett bevarande på detta område av den kommunala självbestämmanderätten.

I fråga om beloppets storlek har jag funnit mig böra taga hänsyn till de erinringar, som på denna punkt anförts mot befolkningsutredningens förslag. Det förefaller sannolikt, att det föreslagna beloppet, 50 öre per lagad måltid, är för lågt, om skolmåltiden skall erhålla den beskaffenhet jag i det föregående förordat. Ett ytterligare motiv för en höjning av bidragsunderlagets belopp utgör den omständigheten, att jag, såsom av det följande kommer att framgå, icke är beredd att förorda särskilt statsbidrag för ersättande av förslitna inventarier. Efter bedömning av frågan ur dessa båda synpunkter har jag funnit mig böra förorda, att bidragsunderlaget för hela landet fastställles till 60 öre per lagad måltid.

Det kunde måhända vara anledning att fastställa ett högre bidragsunderlag för de nordligaste länen än för landet i övrigt. Jag har dock icke kunnat undgå att taga intryck av att flertalet norrlandskommuner ej gjort någon erinran mot det föreslagna beloppet och att en del av dessa till och med förklarar 50 öre vara väl avpassat. Jag har även övervägt, om bidraget för de allra minsta skolorna borde sättas något högre, men ej heller i detta avseende funnit mig böra framlägga något generellt förslag.

Emellertid synes det mig uppenbart, att även ett bidragsunderlag av 60 öre per måltid i vissa särbetonade fall skulle kunna vara för lågt. Jag syftar härvid särskilt på det entreprenadsystem, varpå bland andra länsstyrelsen i Västerbottens län anför ett exempel. Att i dylika fall räkna med något högre bidrag än eljest synes mig icke obefogat. Jag vill därför förorda en dispensmöjlighet även i fråga om bidragsunderlaget. Dock anser jag en restriktiv tillämpning av en sådan undantagsbestämmelse vara tillräddig. Framför allt bör det tillses, att icke högre bidragsunderlag fastställles för måltider, som ligga på en högre standard än normalt.

Vad angår bidragsunderlagets storlek i fråga om de måltider, som skola kunna ifrågakomma under en övergångstid, har jag intet att erinra mot utredningens förslag.

Jag ansluter mig till befolkningsutredningens förslag rörande statsbidragsskalans konstruktion. Sålunda tillstyrker jag, att normalbidragsprocenten vid ett »normalskatteunderlag» av 10 skattekrönor per invånare fastställles till 80 samt att denna bidragsprocent stegvis höjes respektive sänkes på föreslaget sätt vid ett lägre respektive högre skatteunderlagstal. Detta innebär, för att med några exempel åskådliggöra bidragsprocentens storlek i vissa fall, att statsbidrag respektive kommunandel komma att uppgå till följande procenttal vid här efteråt angivna skatteunderlagstal:

Skattekronor per invånare:	Statsbidrag:	Kommunandel:
2	96 %	4 %
3	94 %	6 %
4	92 %	8 %
5	90 %	10 %
6	88 %	12 %
8	84 %	16 %
10	80 %	20 %
12	76 %	24 %
15	70 %	30 %
20	60 %	40 %
25	50 %	50 %
30	40 %	60 %
40	20 %	80 %
50	—	100 %

Beträffande bidragsunderlagets storlek och talet för normalskatteunderlaget vill jag i detta sammanhang framhålla, att dessa framdeles böra bli föremål för omprövning, så snart ändrade förhållanden giva anledning därtill.

I en del remissvar uttalas, att statsbidrag bör utgå även till skolmåltider, som intagas å annan plats än i skolan, t. ex. genom förmedling av mjölkbarer, pensionat etc. Jag finner i princip, att hinder icke böra möta för en sådan ordning. Länsstyrelsen i Västerbottens län hänvisar till en i länet förekommande form av bespisning, så beskaffad, att barnen beretts tillfälle att mot betalning intaga måltider i enskilt hem. Icke heller här finner jag något att erinra. Tvärtom synes en sådan form av bespisning i många fall vara att rekommendera, nämligen då barnantalet i en skola är mycket litet och en annan ordning därför kunde ställa sig alltför kostsam. En given förutsättning för att en bespisningsverksamhet av här avsedd typ skall kunna anses bidragsberättigande måste dock vara, att barnen därigenom erhålla en måltid, som är likvärdig med dem, för vilka bidrag eljest kan utgå samt att verksamheten även i övrigt sker i samförstånd med skolans ledning och givna bestämmelser.

Jag har redan tidigare framhållit, att jag i likhet med utredningen finner samma behov av skolmåltider föreligga för de högre skolorna som för folkskolans del och att jag finner det uppenbart, att området för statsbidrag till måltiderna nu bör utsträckas till att omfatta även bespisning i de högre skolorna. Såsom framgår av vad jag i det föregående anfört har jag vidare ansett mig böra förorda, att statsbidrag för ifrågavarande ändamål skall kunna tillkomma även vissa slag av yrkesskolor.

Befolkningsutredningens förslag om statsbidrag till skolmåltider har begränsats till att avse primärkommuner såsom huvudmän för bespisningsverksamheten. Även jag har funnit, att statsbidrag åtminstone för närvarande icke bör tillerkännas andra än primärkommuner.

De praktiska svårigheter, som skulle möta, om befolkningsutredningens förslag rörande ersättning för bespisning av barn från annan kommun än skolkommunen genomfördes, synas mig vara så stora, att jag icke kan tillstyrka detta förslag. I överensstämmelse med vad som föreslagits i ett stort antal yttranden vill jag förorda, att hela kostnaden för dylik bespisning bekostas med statsmedel. Statens ersättning bör därvid bestämmas till samma belopp som bidragsunderlaget eller till 60 öre per måltid.

I övrigt har befolkningsutredningens förslag ej föränlett erinran eller uttalande från min sida.

Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t meddela i ämnet erforderliga bestämmelser.

Kostnader för inventarier.

Befolkningsutredningen finner det ofrånkomligt, att statsbidrag för anskaffande av inventarier i skolmåltidslokalerna ställas till kommunernas förfogande, då man eljest måste ställa relativt låga krav på lokalernas utrustning. Statsbidrag synes utredningen böra utgå för såväl engångsanskaffning (för bespisning av samtliga barn i en skola) som successiv nyan-skaffning (på grund av ökat antal i måltiderna deltagande barn). Däremot föreslår utredningen, att bidrag icke skall utgå för anskaffning av inventarier till ersättning av förslitna sådana. I sistnämnda avseende anser utredningen undantag böra göras, om en kommun redan tidigare ordnat skolbarnsbespisning men dess utrustning är synnerligen bristfällig. Kommunen skulle i sådana fall efter ansökan hos Kungl. Maj:t kunna beviljas bidrag till inventariestkostnaderna.

Utredningen föreslår att även bidragen till inventarier skola graderas med hänsyn till skatteunderlaget. Normalskatteunderlag och normalbidrag föreslås även i detta fall till 10 skattekronor per invånare respektive 80 procent. Eftersom det här i stort sett är fråga om ett engångsanslag, finner utredningen det emellertid icke lämpligt att utgå från endast ett års skatteunderlag utan föreslår, i anslutning till vad som gäller för statsbidrag till byggnader för folkskoleväsendet, att såsom en kommuns skatteunderlag skall anses medeltalet för 5 av de 7 senaste årens skatteunderlag i kommunen, varvid de två år, som representera det högsta och lägsta antalet skattekronor per invånare, icke skola medräknas. Det sista av de 7 år, som därvid skulle komma ifråga, vore det kalenderår, vilket ginge till ända samtidigt med redovisningsårets första hälft.

I remissyttrandena uttalas betänkligheter mot att statsbidrag skulle kunna utgå för ersättning av förslitna inventarier. Beträffande bidragsunderlaget uttalar skolöverstyrelsen, att en övre gräns borde fastställas för den kostnadssumma, varå statsbidrag skulle kunna utgå. 1945 års folkskole-sakkunniga förorda att bidragssystemet utformas så, att statsbidraget beräknas å ett fast bidragsunderlag.

Departementschefen har för egen del anfört följande.

De skäl, som gjort att jag ansett mig böra förorda en gradering av statsbidragen till skolmåltiderna efter kommunernas bärkraft, torde äga giltighet även i fråga om statsbidrag till de inventarier, som äro nödvändiga för bespisningsverksamhetens ändamålsenliga bedrivande. Jag ansluter mig därför till befolkningsutredningens förslag, att statsbidragssystemet bör få i huvudsak samma utformning för inventariernas som för skolmåltidernas del.

Befolkningsutredningen har föreslagit, att bidragen i huvudsak skola vara begränsade till förstagängsanskaffning av inventarier — däri inberäknat successiv nyanskaffning på grund av ökat antal i bespisningen deltagande elever — men att i särskilda fall skall kunna medgivnas bidrag för anskaffning av inventarier till ersättande av förslitna sådana. Nämnda undantagsbestämmelse tar enligt betänkandet sikte på sådana kommuner, som redan tidigare anordnat bespisning men vilkas utrustning i bespisningslokalerna varit bristfällig. Vissa skäl tala för att skoldistriktet böra beredas statsbidrag även till underhållskostnader, såväl i nyssnämnda fall som ock eljest. Jag har dock i likhet med 1940 års skolutredning funnit, att den lämpligaste formen för utbetalande av ett sådant underhållsbidrag får anses vara att låta en viss underhållskostnad ingå i det bidragsunderlag, som bestämmes för varje utspisad måltid. Dessa synpunkter ha, såsom framgått av vad jag i det föregående anför, utgjort ett bidragande motiv till den höjning av bidragsunderlaget för skolmåltiderna från 50 till 60 öre per måltid, som jag förut tillstyrkt.

Jag förordar alltså, att särskilt statsbidrag till inventarieanskaffning endast må utgå såsom engångsbidrag. Jag är ense med befolkningsutredningen därutinnan, att skoldistrikt eller kommuner, som tidigare anordnat bespisning, icke böra vara utestängda från sådant inventariebidrag. Jag är till och med beredd att i detta avseende gå längre än befolkningsutredningen. Enligt min mening är det icke rimligt, att överhuvudtaget någon kommun, som tidigare anordnat bespisning — många gånger med avsevärda uppoffringar — skall komma i ett sämre läge än kommuner, som icke visat samma intresse för denna verksamhet. Jag vill därför förordas, att de nu ifrågasatta bidragen skola utgå, oavsett huruvida lärjungebespisning tidigare varit anordnad eller icke.

Beträffande sättet för bestämmande av bidragsunderlaget för inventarierna ansluter jag mig till den uppfattning, varåt 1945 års folkskolesakkunniga givit uttryck. Fördelarna med ett fast bidragsunderlag äro enligt min mening så betydande, att jag anser mig böra tillstyrka, att statsbidraget grundas på ett fast, på förhand bestämt bidragsunderlag.

Utredningen har, såsom jag i tidigare sammanhang närmare berört, utarbetat en specificerad sammanställning över inventarieanskaffningskostnaderna vid varierande antal i bespisningen deltagande elever i en skola, vilken sammanställning emellertid torde böra kompletteras i vissa avseenden. En viss justering synes även påkallad med anledning av att däri upptagits en del arbetsbesparande maskiner för de större skolorna. Mot ett användande av dylika maskiner har jag självfallet icke något att invända. Emellertid innebär ett anskaffande av en arbetsbesparande maskin uppenbarligen en minskning av kostnaderna för personalen, vilka jag tagit hänsyn till vid beräkningen av statsbidragsunderlaget för driftskostnaderna.

Det framgår redan av den sammanställning, som återfinnes i utredningens betänkande, att inventariekostnaderna per elev räknat äro ganska skiftande i de olika storleksklasserna för en skola och att de relativt sett bli mindre, ju flera elever som skola bespisas inom en och samma skola. Den statsbidragsskala, som bör inflyta i statsbidragsförfattningarna, bör därför ange ett med barnantalet varierande bidragsunderlag. Jag förordar, med beaktande av nämnda synpunkter, en statsbidragsskala av följande utseende.

Antal deltagare per bespisningsenhet	Bidragsunderlag
Högst 15	1 200 kronor
16— 25	1 200 kronor för 15 elever och 400 kronor för varje fullt 5-tal elever därutöver
26— 50	2 000 kronor för 25 elever och 360 kronor för varje fullt 5-tal elever därutöver
51— 75	3 800 kronor för 50 elever och 320 kronor för varje fullt 5-tal elever därutöver
76—100	5 400 kronor för 75 elever och 280 kronor för varje fullt 5-tal elever därutöver
101—150	6 800 kronor för 100 elever och 440 kronor för varje fullt 10-tal elever därutöver
151—200	9 000 kronor för 150 elever och 400 kronor för varje fullt 10-tal elever därutöver
201—300	11 000 kronor för 200 elever och 350 kronor för varje fullt 10-tal elever därutöver
301—400	14 500 kronor för 300 elever och 300 kronor för varje fullt 10-tal elever därutöver
Över 400	17 500 kronor för 400 elever och 250 kronor för varje fullt 10-tal elever därutöver, dock högst 20 000 kronor

Med »bespisningsenhet» avser jag härvid icke skoldistrikt eller kommun utan *skola* eller, för det fall att bespisning anordnas genom en för flera skolor gemensam anordning, sådan anordning.

Jag förordar alltså en maximering av inventariebidraget för viss bespisningsenhet till 20 000 kronor, motsvarande ett elevantal av 500, då jag förutsätter, att bespisning vid högre elevantal måste försiggå i skift.

Jag förutsätter, att statsbidrag till inventarier skall utgå samtidigt med att bidrag till driftkostnaderna enligt de bestämmelser jag i det föregående förordat första gången utbetalas. För den händelse vederbörande huvudman icke redan från början utbyggt bespisningsverksamheten vid ifrågavarande bespisningsenhet till maximal omfattning, bör huvudmannen dock vid senare utbyggnad kunna erhålla tilläggsbidrag. Bidragsunderlaget bör i dessa fall bestämmas till skillnaden mellan å ena sidan det enligt statsbidragsskalan för bespisningsenheten efter utbyggnaden gällande underlaget och å andra sidan det underlag, i förhållande till vilket bidrag tidigare utgått. Det synes mig emellertid av praktiska skäl icke lämpligt, att nytt bidrag utgår i andra fall än då en mer väsentlig ökning av deltagarantalet ägt rum. Jag förordar fördenskull, att rätten att erhålla tilläggsbidrag inskränkes till de fall då det deltagarantal, efter vilket distriktet tidigare erhållit bidrag, utökats med minst 5, dock lägst 10 procent. Å andra sidan anser jag det icke oskäligt, att en kommun, som avser att bedriva bespisningsverksamhet i full skala men av olika skäl endast delvis kunnat komma i gång, skall kunna omedelbart erhålla bidrag efter ett högre underlag än som motsvarar det antal elever, som vid tillfället ifråga bespisas.

Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att bestämma, under vilka förutsättningar och i vilken utsträckning sådant högre bidrag må kunna utanordnas. Jämväl i övrigt torde Kungl. Maj:t böra äga befogenhet att meddela de villkor och bestämmelser, som ytterligare må finnas erforderliga för

genomförande av ifrågavarande statsbidragssystem på ett smidigt och praktiskt sätt i huvudsaklig enlighet med de grunder, jag i det föregående förordat.

Kostnader för skolmåltidslokaler.

Beträffande frågan om statsbidrag till kostnaderna för lokaler för skolbarnsbespisningen har *departementschefen* anfört följande.

1945 års riksdag godkände nya grunder för statsbidrag till engångskostnader för byggnader för folkskoleväsendet. Enligt de numera utfärdade författningsbestämmelserna i ämnet räknas — liksom även tidigare — till de utrymmen i sådana byggnader, för vilka bidrag kan utgå, även bespisningslokaler. Jag saknar därför anledning att närmare uppehålla mig vid denna fråga.

Jag finner det enligt de föreliggande bestämmelserna vara klart, att statsbidrag kan utgå, om bespisningslokal uppföres eller iordningställes utan samband med annan ny- eller ombyggnad för skolväsendets del, och detta oavsett om bespisningslokalen anknytes direkt till annan skolbyggnad eller särskild byggnad uppföres härför invid själva skolan eller å annan plats.

Befolkningsutredningen har föreslagit, att ett efter skatteunderlaget graderat statsbidrag skall utgå för förhyrande av bespisningslokal i förhållande till den erlagda hyran eller det lägre belopp, som enligt ortens pris kan anses skäligt, samt att normalbidragsprocenten därvid skall fastställas till 50. Jag förordar för egen del, att rätten för skoldistrikt att erhålla hyresbidrag utsträcker till att avse även bespisningslokaler. Däremot är jag icke beredd att redan nu till slutligt avgörande upptaga frågan om ändrade grunder för hyresbidraget; denna fråga torde av skolöverstyrelsen bära upptagas till övervägande i samband med anslagsäskandena för budgetåret 1947/48.

Befolkningsutredningen liksom vissa remissmyndigheter har uttalat sig för att frågan om statsbidrag även till kostnaderna för de högre skolornas bespisningslokaler upptages till övervägande. Med anledning härav vill jag framhålla, att jag i likhet med skolöverstyrelsen anser, att denna fråga bör ses i samband med spörsmålet om det högre skolväsendets lokalkostnader överhuvudtaget. Den utveckling, som skolväsendet den senaste tiden genomgått och som för dess vidkommande kan motses för den närmaste framtiden, gör det enligt min mening befogat, att detta spörsmål i hela dess vidd nu upptages till förutsättningslös och allsidig utredning. Jag har för avsikt att inom kort föranstalta om en dylik utredning.

Utskottet.

Det förslag till statsbidragssystem i fråga om *driftkostnaderna* för anordnande av skolmåltider, som *departementschefen* förordat, har utskottet funnit sig bära godtaga.

Departementschefen har för sin del ansett, att en möjlighet borde beredas för kommuner att i särskilda fall, då synnerliga skäl visats vara för handen, dispensvägen erhålla statsbidrag med högre procentsats än som skulle följa av de allmänna reglerna. Departementschefen har härvid i främsta rummet syftat på ekonomiskt svagt ställda kommuner med ett barnantal, som procentuellt sett väsentligt överstiger medeltalet för riket. Utskottet utgår ifrån, att även andra faktorer än högt barnantal, såsom

exempelvis högt skattetryck, må kunna komma i betraktande vid bedömandet av framställningar rörande dispens från gällande statsbidragsgrunder.

Utskottet tillstyrker i enlighet med departementschefens förslag, att bidragsunderlaget för hela landet fastställs till 60 öre för lagad måltid, och har icke funnit något att erinra mot att man även här håller dispensvägen öppen för medgivande i vissa speciella fall av ett något högre bidrag. I likhet med departementschefen vill utskottet emellertid understryka angelägenheten av en restriktiv tillämpning av ett dylikt dispensförfarande.

Såsom departementschefen föreslagit torde statsbidrag åtminstone för närvarande icke böra tillerkännas andra kommuner än primärkommuner.

Departementschefen har förordat, att hela kostnaden för bespisning av barn från annan kommun än skolkommunen bekostas av statsmedel och att ersättningen från statens sida härvid bestämmes till samma belopp som bidragsunderlaget eller 60 öre för måltid. Utskottet har icke funnit anledning till erinran mot ifrågavarande förslag. I detta sammanhang vill utskottet framhålla, att departementschefen synes hava förutsatt, att skolkommunen skall bestrida de merkostnader, som kunna uppstå för det fall att skolmåltiden skulle betinga en utgift, överstigande 60 öre. Detta kan måhända komma att medföra vissa svårigheter. Utskottet förutsätter emellertid att departementschefen har sin uppmärksamhet riktad på detta spörsmål.

I övrigt har vad departementschefen anfört och föreslagit i fråga om statsbidrag till driftkostnaderna icke föranlett någon invändning eller något uttalande från utskottets sida.

Utskottet biträder vad departementschefen förordat med avseende å statsbidrag till *inventarier* och har icke funnit anledning till erinran mot vad departementschefen anfört rörande statsbidrag till *skolmåltidslokaler*.

Kap. VI. Administrativa frågor. Kontroll och organisation.

Departementschefen understryker, att det administrativa förfarandet bör vara enkelt i tillämpningen. Den centrala ledningen av skolmåltidsverksamheten förutsättes komma att utövas av skolöverstyrelsen. Rekvisition av statsbidrag avses skola ske budgetårsvis i efterskott. Förskott å statsbidrag till de löpande kostnaderna föreslås kunna utgå med 40 procent av de beräknade kostnaderna.

Den lokala ledningen avses skola utövas av kommunerna själva. Departementschefen har förklarat sig anse lämpligt, att organisationsarbetet och den omedelbara tillsynen inom folkskolan av skolstyrelsen i regel överlätas på en särskild nämnd inom styrelsen eller en särskild skolmåltidskommitté,

i vilken den kvinnliga sakkunskapen borde vara starkt representerad. I sagda nämnd eller kommitté syntes det vidare nödvändigt, att såväl lärarkårens representant i skolstyrelsen som skolläkaren eller skolsköterskan bereddes plats. Även skolkökslärarinnan — om sådan finnes — borde beredas plats. Departementschefen ansåge vidare, att skolkökslärarinnan borde kunna få tagas i anspråk för ledning eller övervakning av den lokala skolmåltidsverksamheten, såvida därvid icke hennes ordinarie undervisning märkbart åsidosattes.

Beträffande de högre skolorna syntes skolmåltidsverksamheten lämpligast kunna anförtros vederbörande styrelse eller en av densamma utsedd nämnd eller kommitté.

I övrigt syntes verksamheten närmast böra kontrolleras av de skolöverstyrelsen direkt underställda rektorerna och folkskolinspektörerna. Den hygieniska sidan av verksamheten beaktades numera av vederbörande skolläkare. Förste provinsialläkarna och motsvarande tjänsteläkare borde givetvis äga viss inspektionsrätt.

Departementschefen anför vidare bland annat följande.

En viss, ehuru givetvis icke rigorös vakthållning från skolans sida under frukostrasten torde vara påkallad. I allmänhet torde för denna vakthållnings ordnande icke erfordras någon detaljerad reglering från statliga myndigheters sida. Jag anser det naturligt, att frågan därom enklast löses genom överenskommelser eller på annat sätt genom de lokala myndigheternas försorg. Närmast till hands ligger väl i allmänhet, att i skolan eller dess omedelbara närhet boende lärare med biträde av bespisningspersonalen och bland eleverna utsedda ordningsmän svara för vakthållningen. Stundom lär det emellertid bli erforderligt att för uppdraget anlita även lärare, som icke bor inom skolan eller i dess närhet; vid högre skolor torde detta bli regel. Något svårare problem torde dock vakthållningens ordnande icke erbjuda.

I detta sammanhang vill jag framhålla, att det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att taga under övervägande, huruvida generella bestämmelser erfordras rörande utnyttjande av lärarnas fyllnadstjänstgöringsskyldighet för ifrågavarande ändamål samt, därest så skulle befinnas erforderligt, utfärda föreskrifter i ämnet. Stundom kan måhända befinnas erforderligt att medgiva nedsättning i undervisningsskyldigheten. Kungl. Maj:t torde även i detta fall få äga meddela de bestämmelser, som må befinnas erforderliga. I likhet med skolöverstyrelsen är jag icke nu beredd att ingå på frågan, huruvida kontant ersättning må utgå till vakthavande lärare i vissa fall. Den vakthavande bör dock äga rätt att avgiftsfritt deltaga i skolmåltiden.

Det synes mig uppenbart, att skolöverstyrelsens framtida uppgifter beträffande skolmåltiderna icke enbart kunna inskränkas till allmän rådgivningsverksamhet. Jag anser i likhet med befolkningsutredningen, att skolöverstyrelsen i högre grad än tidigare även bör vara riktgivande vid skolmåltidernas utbyggande i vårt land samt verka stimulerande på kommunerna i och för anordnande av skolmåltider. Det torde vara ofrånkomligt, att en förstärkning härvidlag måste ske av skolöverstyrelsens nuvarande arbetskrafter. Även ur de övriga synpunkter, som böra beaktas vid en utbyggnad

av skolbespisningen, torde en förstärkning av överstyrelsens personal vara påkallad.

En intensifierad upplysningsverksamhet angående skolmåltiderna och deras lämpligaste utformning och anordnande samt betydelse för skolan och hemmen synes mig böra bedrivas. Jag biträder därför befolkningsutredningens uppfattning, att medicinalstyrelsens hittillsvarande råd och anvisningar för anordnande av skolbarnsbespisning, vilka tydligen icke fått någon större spridning eller av skolorna efterföljts, ersättas med en broschyr från skolöverstyrelsen. Härjämte torde tryckta anvisningar beträffande skolmåltidslokalernas inredning och disposition erfordras. Det torde även kunna visa sig önskvärt, att olika konferenser angående skolmåltiderna kunna anordnas. För ifrågavarande upplysningsverksamhet erforderliga medel torde efter Kungl. Maj:ts bestämmande få utgå från förslagsanslaget till Skolöverstyrelsen: Omkostnader.

I likhet med befolkningsutredningen anser jag, att behov förefinnes av en särskild konsulent i skolöverstyrelsen, som skall ägna fortlöpande översikt över skolmåltidernas standard, föreslå förbättringar och förändringar, genom inspektionsfärder runt landet göra sig underrättad om skolmåltidernas organisation och utbyggnad och därvid bistå med råd och anvisningar etc. Jag delar emellertid den av skolöverstyrelsen och svenska skolkökslärarinnornas förening hävdade uppfattningen, att den av befolkningsutredningen föreslagna befattningen som skolmåltidskonsulent bör förenas med befattningen som konsulent för husligt arbete.

Ur flera synpunkter är det nämligen fördelaktigt, om inspektion av undervisningen i husligt arbete och av skolmåltidsverksamheten kan — såsom i viss utsträckning redan nu sker — företagas samtidigt. I den vid 1946 års statsverksproposition fogade bilagan åttonde huvudtiteln har jag förordat, att en befattning som konsulent för husligt arbete måtte inrättas och uppföras å skolöverstyrelsens personalförteckning såsom extra ordinarie i 23 lönegraden. Nämnda konsulent bör alltså enligt min mening vara konsulent även för bespisningsverksamheten. Emellertid synes det nödvändigt, att skolöverstyrelsen må kunna anställa ytterligare en konsulent för husligt arbete och skolmåltider. Erforderliga medel för detta ändamål torde efter Kungl. Maj:ts bestämmande få utgå från den i överstyrelsens avlöningsstat uppförda, förslagsvis betecknade anslagsposten till arvodet och särskilda ersättningar till inspektörer och sakkunniga biträden m. m. Jag beräknar, att för ändamålet ett belopp av högst 10 000 kronor skall visa sig erforderligt för nästa budgetår.

Jag delar även befolkningsutredningens uppfattning, att, med hänsyn till byggnadsärendenas väntade omfattning och vikten av att skolmåltidslokalerna ägnas speciell uppmärksamhet och inspektion, den personal, som inom skolöverstyrelsen byggnadstekniskt granskar skolbyggnadsärendena, bör förstärkas. Som skolöverstyrelsen framhållit, torde det emellertid vara svårt att närmare precisera hur den berörda personalen lämpligen skall förstärkas, innan större erfarenhet vunnits rörande skolbarnsbespisningens inverkan på byggnadsrotelns arbetsbörda. I likhet med skolöverstyrelsen anser jag det därför lämpligt, att erforderliga medel tills vidare må efter Kungl. Maj:ts bestämmande utgå från nyssnämnda anslagspost. För detta ändamål torde ett belopp av högst 8 000 kronor komma att tagas i anspråk.

Även i övrigt torde en viss förstärkning av arbetskrafterna inom överstyrelsen komma att visa sig påkallad. För anställande av en eller eventuellt

flera amanuenser och lägre biträdespersonal torde sålunda i avbidan på närmare erfarenhet böra för nästa budgetår anvisas ett belopp av högst 20 000 kronor, att utgå från anslagsposten till avlöningar åt icke-ordinarie tjänstemän, vilken med hänsyn härtill torde för nästa budgetår få överskridas med högst nämnda belopp. Härtill erfordras riksdagens medgivande.

Utskottet.

Departementschefens förslag med avseende å kontroll och organisation av skolmältidsverksamheten föranleder ingen erinran från utskottets sida.

I likhet med departementschefen anser utskottet, att skolöverstyrelsen bör i högre grad än tidigare vara riktgivande vid skolmältidsverksamhetens utbyggande. För detta ändamål synes en förstärkning av ämbetsverkets personal erforderlig. Utskottet tillstyrker departementschefens förslag att bland de arbetsuppgifter, som skola ankomma å konsulenten för husligt arbete, även ingår bespisingens verksamheten. Det torde emellertid — såsom departementschefen framhållit — bliva nödvändigt att hos skolöverstyrelsen anställa ytterligare en konsulent för husligt arbete och skolmältider. Utskottet har icke något att invända mot att, efter Kungl. Maj:ts bestämmande, erforderliga medel för detta ändamål — av departementschefen beräknade till högst 10 000 kronor — få utgå från överstyrelsens anslagspost till arvoden och särskilda ersättningar till inspektörer och sakkunniga biträden m. m. Utskottet biträder jämväl förslaget att från samma anslagspost må, likaledes efter Kungl. Maj:ts bestämmande, utgå erforderligt belopp — beräknat till högst 8 000 kronor — till förstärkning av den personal inom överstyrelsen, som byggnadstekniskt granskar skolbyggnadsärenden. I enlighet med departementschefens förslag tillstyrker utskottet vidare, att den i överstyrelsens avlöningsstat för budgetåret 1946/47 uppförda anslagsposten till avlöningar till övrig icke-ordinarie personal må överskridas med högst 20 000 kronor för att medgiva nödvändig förstärkning av amanuens- och biträdespersonalen inom överstyrelsen.

Slutligen har utskottet icke något att erinra mot att erforderliga medel efter Kungl. Maj:ts bestämmande må utgå från skolöverstyrelsens omkostnadsanslag för upplysningsverksamhet angående skolmältiderna och deras lämpliga utformning och anordnande m. m.

Kap. VII. Kostnadskalkyler.

Beträffande kostnadsberäkningarna anför *departementschefen* i huvudsak följande.

För att belysa befolkningsutredningens förslag om ett nytt statsbidragssystem för skolmältiderna liksom de övervägda alternativen till detta förslag har utredningen låtit verkställa vissa statistiska undersökningar. Dessa undersökningar, som avse de direkta mältidskostnaderna men däremot icke kostnaderna för mältidslokalerna eller för utrustningen i dessa, ha närmast

syftat till att utröna *kostnadsfördelningen mellan staten och kommunerna*. Då jag förordat en höjning av bidragsunderlaget för måltiderna från 50 till 60 öre har jag låtit företaga en omräkning av dessa kalkyler i vissa avseenden. Undersökningarna avse förhållandena under läsåret 1943/44. En del av de framkomna resultaten har jag funnit lämpligt att här framlägga.

Jag vill först belysa kostnadsfördelningen i det längst gående fallet, d. v. s. under det antagandet, att *alla* elever under *hela* läsåret (beräknat till 200 läsdagar) dagligen erhållit ett mål lagad mat. Jag gör vidare det antagandet, att bruttokostnaden överallt varit 60 öre per måltid. I det följande betecknar jag det av mig förordade förslaget som *alternativ 1*, ett system med gradering efter såväl skatteunderlaget som skolbarnsfrekvensen som *alternativ 2* och ett helt ograderat bidrag av 80 procent å kostnaderna som *alternativ 3*.

För folkskolans vidkommande skulle en bespisning av de sammanlagt ungefär 525 000 skolbarnen ha dragit en total kostnad av ungefär 63 miljoner kronor, varav 42,7 miljoner kronor belöpt på landsbygden och 20,3 miljoner kronor på städerna. Denna hade fördelat sig på staten och kommunerna på följande sätt (i miljoner kronor).

	Staten	Landskommuner	Städer
Alternativ 1	47,6	7,5	7,9
» 2	46,1	6,5	10,4
» 3	50,4	8,5	4,1

Det framgår härav, att man genom graderingen, sådan den av mig förordats, gör en icke obetydlig besparing av statsmedel. Trots detta få de minst bärkraftiga distrikten betydligt förmånligare bidrag genom graderingen.

En skolmåltidsverksamhet under läsåret 1943/44 för *alla* elever i de högre skolorna skulle ha dragit en kostnad av omkring 10,8 miljoner kronor. Ett efter skatteunderlaget graderat statsbidrag till denna bespisning hade kostat staten omkring 7,4 miljoner kronor, medan ett ograderat bidrag av 80 procent hade uppgått till omkring 8,6 miljoner kronor.

Några säkra kalkyler rörande bespisningsverksamhetens utveckling under de närmaste åren kunna givetvis icke göras och följaktligen ej heller rörande anslagsbehovet under dessa år. Vissa beräkningar rörande statsbidragets storlek vid olika utbyggnadsstadier kunna dock göras.

Vid en procentuellt likformig utbyggnad av skolmåltiderna över hela landet skulle kostnaderna för staten (liksom för kommunerna) stå i direkt proportion till förut angivna kostnader, så att en utbyggnad exempelvis till 50 procent skulle medföra hälften så stora kostnader o. s. v. Detta gäller dock icke alternativ 2, beträffande vilket måltidsfrekvensen är en av de graderande faktorerna.

En dylik likformig utbyggnad av skolmåltiderna kan naturligtvis icke förväntas. Kostnaderna för staten komma då att bli beroende av skatteunderlaget i de kommuner, där bespisningen får sin största utbredning. Följande tabell visar det ungefärliga statsbidragsbeloppet vid olika tal för medelskatteunderlag och genomsnittlig utbyggnadsprocent i de kommuner, som anordna bespisning.

Genomsnittlig utbyggnadsprocent i de berörda kommunerna	Statsbidrag i miljoner kronor vid nedanstående medelskatteunderlag per invånare i de berörda kommunerna					
	5	10	15	20	25	30
10 %	6,7	6,0	5,3	4,4	3,7	3,0
25 »	16,7	14,8	13,0	11,2	9,2	7,4
50 »	33,2	29,6	25,9	22,2	18,5	14,9
75 »	49,8	44,3	38,8	33,2	27,7	22,1

Anslagsbehovet för nästa budgetår kan givetvis beräknas endast approximativt. För egen del uppskattar jag anslagsbehovet på sätt framgår av det följande.

Statsbidragen till driftkostnaderna för skolmåltidernas anordnande torde böra bestridas från ett under åttonde huvudtiteln uppfört förslagsanslag med rubriken »Bidrag till anordnande av skolmåltider». För nästa budgetår kommer detta anslag vid bifall till vad jag i det föregående förordat att belastas allenast med förskottsutbetalningar. Vid nuvarande omfattning av bespisingens verksamheten torde dessa utbetalningar, därest samtliga huvudmän anhålla om förskottsutbetalning, kunna beräknas uppgå till omkring 2,7 miljoner kronor. Då jag emellertid förutsätter, att en viss utbyggnad av bespisingens verksamheten skall kunna komma till stånd redan från och med nästa läsår, torde ifrågakvarande anslag böra för nästa budgetår uppföras med 3 500 000 kronor.

Statsbidragen till inventarieanskaffningen torde böra avföras från ett särskilt förslagsanslag med rubriken »Bidrag till anskaffande av inventarier för skolmåltider». För nästa budgetår kommer även detta anslag vid bifall till vad jag i det föregående förordat att belastas allenast med förskottsutbetalningar. Jag räknar med, att antalet sådana utanordningar komma att bli relativt fåtaliga och uppskattar fördenskull anslagsbehovet för nästa budgetår till förslagsvis 200 000 kronor.

I det föregående har jag förklarat mig förordad, att 51 000 kronor för nästa budgetår ställas till förfogande för kursverksamhet, avseende utbildande av personal för skolmåltidsverksamhetens handhavande. För ändamålet torde på riksstaten för nästa budgetår böra uppföras ett reservationsanslag å nämnda belopp, benämnt »Kurser för utbildande av personal för skolmåltider».

Utskottet.

Utskottet har icke funnit anledning till erinran mot de av departementschefen verkställda kostnadsberäkningarna.

Hemställan.

Under åberopande av vad utskottet i det föregående anført hemställer utskottet,

A. att riksdagen må, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen II: 447, i vad den skiljer sig från Kungl. Maj:ts förslag,

1. medgiva, att till kostnaderna för anordnande av skolmåltider och anskaffande av inventarier för samma ändamål må utgå statsbidrag i huvudsaklig överensstämmelse med vad departementschefen förorddat;

2. till *Bidrag till anordnande av skolmåltider* för budgetåret 1946/47 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 3 500 000 kronor;

3. till *Bidrag till anskaffande av inventarier för skolmåltider* för budgetåret 1946/47 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 200 000 kronor;

4. till *Kurser för utbildande av personal för skolmåltider* för budgetåret 1946/47 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 51 000 kronor;

5. medgiva, att anslagsposten till avlöningar åt övrig icke-ordinarie personal i skolöverstyrelsens avlöningsstat för budgetåret 1946/47 må för av departementschefen angivna ändamål överskridas med högst 20 000 kronor;

B. att motionen II: 443, i den mån den icke må anses besvarad med vad utskottet ovan anført, icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 4 juni 1946.

På statsutskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit

från första kammaren: herrar *Johan Bernhard Johansson, Oscar Olsson, Gränebo, Larsson, Karl Andersson, Mannerskantz, Gillström, Petersson, Gustav Emil Andersson, Rosenberg, Hesselbom* och *Ragnar Bergh*; samt

från andra kammaren: herrar *Törnkvist, Eriksson* i Stockholm, *Svensson* i Grönvik, *Ward, Bergström, Andersson* i Malmö, *Mårtensson, Stazäng, Wallentheim, Pettersson* i Dahl, *Malmberg* i Skövde och *Sefve*.

---

frukostar i skolan, kunna erhålla sådana. Det förefaller därför som om man tills vidare skulle kunna inskränka beslutet om skolmåltider till dessa kategorier av barn, d. v. s. barn med lång skolväg, klena eller sjuka barn, barn från hem med svag ekonomisk ställning och barn, som icke eljest kunna under frukostrasten erhålla en ur näringssynpunkt fullgod måltid i sina hem.

Förekomsten av dessa kategorier av barn är självfallet olika på olika orter. Särskilt torde i vissa skoldistrikt på landsbygden det övervägande flertalet lärjungar tillhöra någon av dessa kategorier. Genom att begränsa skolmåltiderna till här ovan nämnda grupper av barn skulle emellertid behovet av personal och nybyggnader kunna åtminstone på vissa orter avsevärt inskränkas, och man skulle kunna på nytt taga ställning till frågan vid en tidpunkt, då man bättre än nu kunde överblicka reformens möjligheter. Mot detta skulle visserligen kunna anföras, att det vore en fördel för de många kommuner, som under de närmaste åren stå inför nödvändigheten av nybyggnader för sitt skolväsen, att vid planerandet av dem veta vad de ha att rätta sig efter i detta avseende. Å andra sidan är emellertid den möjligheten förhanden, att de härigenom skulle tvingas till utvidgningar, som sedermera på grund av svårigheter med personal m. m. skulle visa sig ej kunna ändamålsenligt utnyttjas. Den omständigheten, att man på många håll måste räkna med en ny kommunindelning, förminskar även fördelarna av ett redan nu fattat beslut.

Departementschefen har som skäl för sitt förslag om fria skolfrukostar till samtliga lärjungar bland annat anført, att en avgiftsfri skolmåltid är för det allmänna ett relativt billigt sätt att understödja barnfamiljerna. Utskottet, som uppmärksammat, att departementschefen ej upptagit några kostnadskalkyler för de lokaler, som bli nödvändiga för att förverkliga de framförda förslagen, känner sig ej fullt övertygat härom. Det är riktigt, att avgiftsfria måltider till de barn, som behöva sådana, äro familjerna till stor hjälp. I den mån ett anställande av extra personal och en nybyggnad av bespisningslokaler, som ej kunna användas för även andra behövliga ändamål, nödvändiggöras av att avgiftsfria skolfrukostar skola lämnas även till barn, som i sina hem kunna få fullgoda måltider, synes dock den föreslagna metoden att utjämna kostnaderna bli förhållandevis dyrbar.

Beträffande frågan huruvida och i vad mån avgifter skola upptagas för skolmåltiderna ha meningarna varit delade. Uppmärksammas bör emellertid, att skoldistriktet med betydande belopp måste bidra till såväl drift- som lokalkostnaderna. Det förefaller under sådana förhållanden rimligt, att distriktet få själva avgöra huruvida och i vad mån de skola genom upptagande av måltidsavgifter täcka sina kostnader. Å andra sidan bör framhållas, att bestämmelserna för erhållande av statsbidrag i motion II: 447 föreslås utformade så, att statsbidrag skall utgå endast för avgiftsfria måltider och att det därför bör ligga i kommunernas intresse att för de barnkategorier det här är fråga om lämna måltiderna utan avgift.

På grund av vad sålunda anförts anser utskottet sig böra tillstyrka bifall till motionen II: 447, i vad den skiljer sig från Kungl. Maj:ts förslag.

Utskottet tillstyrker — — — anses besvarad»;

dels ock att utskottets hemställan bort hava följande lydelse:

»Under åberopande — — — hemställer utskottet,

A. att riksdagen må, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionen II: 447, i vad den skiljer sig från Kungl. Maj:ts förslag,

1. medgiva, att till kostnaderna för anordnande av skolmåltider och anskaffande av inventarier för samma ändamål må utgå statsbidrag i huvudsaklig överensstämmelse med vad utskottet förordat;

2. till *Bidrag* — — — 3 500 000 kronor;

3. till *Bidrag* — — — 200 000 kronor;

4. till *Kurser* — — — 51 000 kronor;

5. medgiva, att — — — 20 000 kronor;

B. att motionen — — — åtgärd föranleda.»